

Kollaasikaupunki

Toim. Timo Heikkinen ja Eeva Mynttinen

Aalto-yliopisto
Teknillinen korkeakoulu
Aalto-universitetet
Tekniska högskolan
Aalto University
School of Science and Technology

Julkaisija:
Aalto-yliopisto
Teknillinen korkeakoulu
Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus
PL 12200
00076 Aalto
Puh. (09) 4702 4080
Sähköposti: ytk-tilaus@tkk.fi
<http://ytk.tkk.fi>

Kannen kuva: Eeva Mynttinen
Kuvat: Eeva Mynttinen
Taitto: Oona Loman

ISBN 978-952-60-3240-5
ISSN 1455-7754
ISBN 978-952-60-3252-8 (pdf)

Yliopistopaino
Helsinki 2010

Sisältö

LUKIJALLE	5
Ismo Söderling SUOMALAINEN MUUTTOLIIKE OSANA EUROOPPALAISTA JA GLOBAALIA VÄESTÖKYSYMYSTÄ	9
Pasi Saukkonen KOTOUTTAMISPOLITIIKKAA MEILLÄ JA MUUALLA	27
Olli Löytty MONIKULTTUURISUUDEN KÄSITTEEN MIELI	43
Riikka Karjalainen MAAHANMUUTTAJIEN ASUMINEN HELSINGISSÄ – MONIMUOTOISTEN ALUEIDEN RAKENTAMISTA	55
Kristiina Rinkinen MONIKULTTUURISUUS KAUPUNKITILASSA – HILJAISTENKIN ÄÄNET KUULUVILLE SUUNNITTELUSSA?	65

Lukijalle

Sana kollaasi tulee ranskan kielen sanasta ”coller”, liimata. Kollaasitekniikka on menetelmä, jossa teoksia tuotetaan erilaisia materiaaleja yhteen liimamalla. Periaatteessa mikä tahansa materiaali käy – ainoa ehto on se, että materiaali on liimattavissa. Ensimmäisenä tällaista yhdistelmätekniikkaa käyttivät 1900-luvun alun varhaiset kubistit, Pablo Picasso ja Georges Braque.

Massamittainen maahanmuutto on ollut suomalaisen kaupunkisuunnittelun hiljainen aihe. Vaiteliaisuuden taustalla on ollut varmasti se sama hämmennys, minkä ilmiö on aiheuttanut suomalaisten keskuudessa laajemminkin. Suunnittelijat ovat tällaisen uuden asian äärellä ihmisiä siinä missä muutkin, mutta on ymmärrettävä myös se, että suomalaisen kaupunkisuunnittelun perinne antaa varsin huterat lähtökohdat maahanmuuttoon liittyvien kysymysten haltuunotolle.

Suomalainen kaupunkisuunnittelu on ollut modernin projekti, jolle on ollut tyypillistä pyrkimys sinänsä hienoihin universaaleihin tavoitteisiin kuten toimivuus, tehokkuus, terveellisyys ja esteettisyys. Kaupunkisuunnittelun kansainvälisessä keskustelussa on kuitenkin jo ainakin 1980-luvulta saakka kritisoitu sitä, että kun tavoitteena on ollut luoda hyvää ympäristöä kaikille, ei sitä ole luotu oikeastaan kenellekään. Hyvän ympäristön määritelmä on johdettu suunnittelun omista ideaaleista, ei asukkaiden kokemuksista käsin, jolloin tuloksena on ollut jyräävää ja esimerkiksi paikalliset kulttuuriset piirteet tukahduttavaa suunnittelua. Kaupunkisuunnittelua on moitittu myös siitä, että se ei ole vastannut sitä elämäntapojen, toiveiden ja tarpeiden rikkautta, mitä postmoderni kaupunki todellisuudessa ilmentää. Suomessa tämä lähinnä kaupunkitutkimuksen piiristä tullut kritiikki saattoi vielä viime vuosikymmenillä tuntua vieraalta, mutta nyt siitä on tullut ehkä ajankohtaisempaa kuin koskaan. Viimeistään maahanmuuton myötä on kaupunkisuunnittelussa ja ehkä ennen kaikkea sitä koskevassa poliittisessa päätöksenteossa tunnistettava – ja tunnustettava – se, että suomalainenkin kaupunki on aidosti moniarvoinen erilaisten elämäntapojen ja paikallisuuksien kudelma.

Tämä tilanne haastaa eräitä suunnittelun ja politiikan peruslähtökohtia. Ensinnäkin muuttuva todellisuus horjuttaa sen yhtenäiskulttuuri-oletuksen, joka luotiin jo 1800-luvun puolella ja joka vain vahvistui sotien ja modernin hyvinvointivaltioprojektin myötä. Oletuksen ytimessä oli kansallisvaltion rakentamiseen liittyvä näkemys siitä, että suomalaiset ovat aivan erityinen ja erityisen homogeeninen kansa – ja tätä näkemystä vahvistettiin sitä tukevalla suunnittelulla ja politiikalla. Toki yhtenäiskulttuuri-oletuksen itseään vahvistavia merkkejä on nähtävissä tänäänkin, mutta yhä harvemmin kehtaamme väittää tietävämmä ja tuntemamme edes naapuriemme toiveita ja tarpeita vain sillä, että jaamme saman tilan ja ajan.

Se, että ”heimoja” on yhä enemmän – tai että tunnistamme ne nyt paremmin – korostaa eroja ihmisten ja ihmisryhmien välillä. Mutta toisaalta on kuitenkin olemassa asioita, jotka ovat aidosti kaikille yhteisiä kuten lämmön, valon, ruoan ja juoman, turvan sekä virkistyksen tarpeet. Kaupunkisuunnittelussa ja -politiikassa nämä perusasiat ja monet muut vähemmän perustavaa laatua olevat asiat niputetaan usein yleisen edun käsitteen alle. Yleisen edun mukaista on saattanut olla esimerkiksi se, että kaupungissa (aina) oleva huono-osaisuus hajautetaan sosiaalisen asuntotuotannon avulla eri kaupunginosiin ja näin vältetään ongelmakierteisten alueiden syntyminen. Tätä sosiaalisen sekoittamisen periaatetta on pidetty varsin onnistuneena ratkaisuna, vaikka viime vuosina sitä onkin moitittu siitä, ettei se ole yhteiskunnan hyväosaisten edun mukaista. Tulevaisuudessa kasvava maahanmuutto tuo tähän keskusteluun uutta väriä: sosiaalisen sekoittamisen periaate kohtaa kulttuuriseen tai etnisen monimuotoisuuden.

Jo nyt on alkanut monien tähän liittyvien kysymysten pohdiskelu: Millaisia maahanmuuttajaryhmiä tänne on tullut ja tulee, ja millaisia tarpeita ja toiveita heillä on – eroavatko nämä ns. kantasuomalaisten vastaavista? Mihin muuttajat asettuvat ja miten valtio, kunnat ja markkinat vaikuttavat eri ryhmien sijoittumiseen? Millaisia ovat uusien ja vanhojen asukkaiden väliset suhteet, kuinka vanhat reagoivat uusien tuloon? Mikä rooli asumisella oikeastaan lopulta on – onko tärkeämpää sittenkin työ ja kielitaito? Entä onko tiettyjen maahanmuuttajaryhmien kotoutumisen parempi vaihtoehto se, että tulijat asettuvat asumaan tuttujensa kanssa samoille alueille vai se, että he hajasijoittuvat ns. kantasuomalaisten joukkoon – kansainväliset tutkimustuloksethan eivät anna aukotonta näyttöä kummankaan tavan puolesta.

Julkista maahanmuuttokeskustelua seurattaessa voi havaita, että monet puheena olleet maahanmuuton ja monikulttuurisuuden mukanaan tuomat ongelmat näyttävät itse asiassa liittyvän huono-osaisuuteen sillä lisäyksellä, että näihin osattomiin kohdistuu usein myös jonkin sortin fobiaa. Huono-osaisuuden

kasautumista halutaan varmasti välttää myös jatkossa ja siksi maahanmuutto tuskin horjuttaa sosiaalisen sekoittamisen periaatetta. Mutta varmasti periaatetta joudutaan täydentämään ajatuksella etnisestä tai kulttuurisesta sekoittamisesta. Ehkä meidän pitäisikin puhua sosiokulttuurisesta sekoittamisesta ja korostaa sitä, että kyse on paitsi erilaisten sosioekonomisten asemien myös kulttuuritaustojen liittämistä yhteen – koheesion ja kulttuurienvälisyyden vahvistamisesta – sillä vaikka kulttuurit ovatkin oikeasti pyörteitä niin aina joku haluaa niiden olevan saaria.

Kollaasikaupungin metaforalla olemme halunneet viitata kaupunkiin, jota kyhätään kasaan liimaamalla yhteen erilaisia sosiokulttuurisia ja fyysisiä aineksia. Kulttuuria on toisinaan ehdotettu postmodernin kaupungin ”liimaksi”, mutta miksei myös kaupunkisuunnittelu voisi olla se, jonka kautta ihmiset ja rakennukset kiinnittyvät tilaan ja toisiinsa. Mitäpä muuta esimerkiksi lähiöiden täydennysrakentaminen on kuin kollaasin tuottamista erilaisista käsillä olevista – jopa löydettyistä – aineksista?

Tämän artikkelikokoelman ainekset on saatu Espoon kaupungin kulttuuritoimen ja Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen (YTK) perinteikkäästä kesäseminaarista. Elokuussa 2009 järjestetyn kaksipäiväisen seminaarin nimi oli Kollaasikaupunki ja siinä tarkasteltiin sekä yleisemmin maahanmuuttoa ja monikulttuurisuutta että paikallisemmin kaupunkien kotouttamispolitiikkaa ja maahanmuuttajien asumista. Tässä kokoelmassa seminaarin alustuksista on kolme: Siirtolaisuusinstituutin johtaja, VTT Ismo Söderling kirjoittaa maahanmuutosta, Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissätiö Cuporen erikoistutkija, VTT Pasi Saukkonen kirjoittaa kotouttamispolitiikoista ja tutkija, tietokirjailija FT Olli Löytty monikulttuurisuuden käsitteestä. Näiden lisäksi olemme saaneet mukaan suunnittelija Riikka Karjalaisen helsinkiläistä asuntopolitiikkaa koskevan artikkelin sekä maakunta-arkkitehti Kristiina Rinkisen artikkelin ns. hiljaisten ryhmien osallistamisesta suunnitteluun. Toivoaksemme nämä artikkelit avaavat sitä kontekstia, jossa kollaasikaupunkisuunnittelu tapahtuu.

Espoossa kesäkuussa 2010

Timo Heikkinen ja Eeva Mynttinen

7 Visser BLU

CITY

Suomalainen muuttoliike osana eurooppalaista ja globaalia väestökysymystä

ISMO SÖDERLING

Maailman väestö on liikkunut alati. Siirtolaisuudeksi sitä on ryhdytty nimittämään siinä vaiheessa kun kansallisvaltiot syntyivät ja rajoja piirrettiin. 1800-luvulta lähtien siirtolaisuus on ollut kansalliset rajat ylittävää muuttoliikettä.

Suomen kohdalla rajat alenivat ensimmäisen kerran vuonna 1955, kun maamme liittyi Pohjoismaiden Neuvostoon. Samalla Suomi tuli osaksi Pohjolan vapaata liikkumisaluetta. Alueen sisällä kaikki pohjoismaalaiset saavat muuttaa täysin vapaasti, samoin he ovat yhteisen sosiaaliturvan piirissä. Tämä selittää osaltaan Suomesta Ruotsiin tapahtuneen massiivisen muuttoliikkeen 1960- ja 1970-luvuilla. Tuolloin lähes 300 000 maanmiestämme muutti län-sinaapuriimme.

Suomen liittyessä vuonna 1995 Euroopan unioniin muuttomahdollisuudet kasvoivat edelleen, koska työn hakeminen toisesta jäsenmaasta tuli vapaaksi. Jäsenmaiden välinen muutto on kuitenkin selkeästi rajattu ainakin toistaiseksi vain työvoiman muuttoon. Euroopan unionilla on suunnitelmia vapauttaa muuttoliikkeensä tulevaisuudessa Pohjolan mallin mukaiseksi. Tähän menee oletettavasti vielä aikaa, sillä ensiksi jäsenmaiden täytyy päästä yksimielisyyteen esimerkiksi yhteisestä pakolaisuus- ja turvapaikkapolitiikasta.

Perinteisesti Suomen muuttoliike on tullut hieman ”jälkijunassa” verrattuna esimerkiksi muiden kehittyneiden maiden muuttoliikeilmiöihin. Valaisen asiaa kolmen esimerkin avulla. Ensinnäkin Suomesta muutettiin Pohjois-Amerikkaan pääsääntöisesti vasta 1800-luvun loppupuolella. Tuolloin skandinaavinen Amerikan siirtolaisuus oli jo hiipumassa. Suomalaiset päätyivät mm. mainareiksi

pohjoisvaltioiden kaivoksille kun vapaata maatalousmaata ei ollut enää jaettavaksi (Reino Kero 1996, 134; 1997, 16–18).

Toisaalta muutto Suomesta Ruotsiin oli suurimmillaan 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa – tuolloin eteläisestä Euroopasta muutto esimerkiksi Saksaan oli jo vähenemään päin. Suomeen yhteiskunnallinen rakennemuutos ja samanlainen suurten ikäluokkien tulo työmarkkinoille aiheuttivat todellisen joukkomuuton, joka kesti vain muutaman vuoden (vrt. Korkiasaari 1989, 78; Korkiasaari 2000, 140–141).

Kolmantena esimerkkinä viivästyneestä muutostamme voitaneen esittää Suomeen suuntautuneen muuttoliikkeen, joka alkoi varsinaisesti 1990-luvun alussa (Söderling 2003, 906). Maamme maahanmuuttajaväestö mitattuna ulkomaan kansalaisten määrällä oli vuoden 2009 lopussa noin 155 000 henkeä. Ulkomailla syntyneitä oli maassamme samaan aikaan noin 233 000 henkeä (Tilastokeskus, Väestörakenne). Mikäli huomioidaan ulkomailla syntyneiden Suomessa syntyneet lapset, on täällä asuvien maahanmuuttajataustaisten lukumäärä jo oletettavasti yli 250 000 henkeä (vrt. Martikainen 2007, 62–63). Maahanmuuttajaväestömme onkin kasvanut eurooppalaisittain varsin nopeasti. Silti muihin Pohjoismaihin verrattuna maamme ulkomaalaisväestö on vielä sangen vähäinen.

Keväällä 2009 Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos tilasi Tilastokeskukselta vaihtoehtoisia väestöennusteita vuodelle 2040. Ennusteissa käytettiin ”räätälöityjä” hedelmällisyys- ja maahanmuutto-oletuksia. Artikkelissa tarkastellaan, miten erilaiset väestöoletukset vaikuttavat maamme väkiluvun kehitykseen ja ikärakenteen muutokseen seuraavan sukupolven aikana.

Artikkelissa tarkastellaan myös, millainen asenneilmasto Suomessa on maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia kohtaan. Yleiskäsitys on, että eurooppalaisittain olemme maahanmuuttovastaisia (vrt. Salmenhaara 13.12.2009).

Lopuksi selvitetään, olisiko perhepoliittisilla keinoilla vaikutusta väestönkasvuun. Tällaisia pronatalistisia vaikutuksia on tutkittu varsin vähän.

Väestönkasvu ja ikääntyminen

Suomi kansainvälistyy siis nopeasti väestöllisesti. Toisaalta maassamme on paljon kiinnitetty huomiota väestön ikääntymiseen ja siitä mahdollisesti aiheutuvaan työvoimapulaan (esimerkiksi Söderling 2005, 14–15; Jaakkola 2005, 130). Vähemmän on kuitenkin tarkasteltu sitä, mikä on näiden kahden väestöllisen tekijän yhteisvaikutus.

Kuten taulukosta 1 havaitaan, on Suomen väkiluku kasvanut kiihtyvällä vauhdilla koko kuluneen vuosituhaten ajan: vuonna 2000 väkilukumme kasvoi edelliseen vuoteen verrattuna 0,19 %, mutta vuonna 2009 luku oli 0,47 %.

Taulukko 1: Suomen väestönkasvu luonnollisen väestönkasvun ja muuttoliikkeen mukaan.

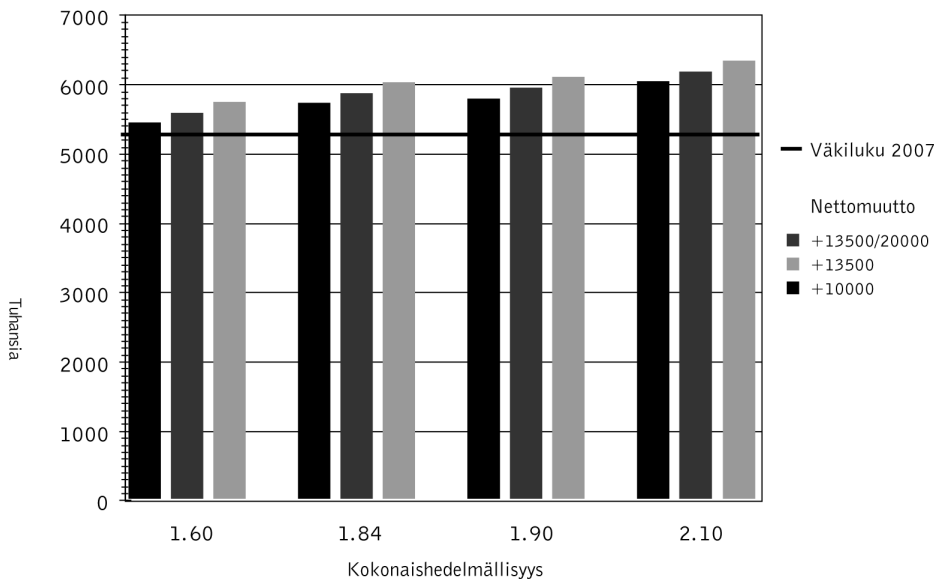
Vuosi	Väkiluku 31.12.	Väkiluvun kasvu, %	Luonnollinen väestönkasvu (syntyvyys-kuolevuus)	Nettosiirtolaisuus (tulomuutto-lähtömuutto)	Nettomuuton osuus kokoväestönkasvusta, %
2000	5 181 115	0,19	7 403	2 584	26,3
2001	5 194 901	0,27	7 639	5 802	42,1
2002	5 206 295	0,22	6 137	5 222	45,8
2003	5 219 732	0,26	7 634	5 755	42,3
2004	5 236 611	0,32	10 158	6 677	39,6
2005	5 255 580	0,36	9 817	8 986	47,3
2006	5 276 955	0,41	10 775	10 344	48,4
2007	5 300 484	0,44	9 652	13 586	58,5
2008	5 326 314	0,49	10 436	15 457	59,8
2009	5 351 427	0,47	10 547	14 548	57,9

Lähde: Tilastokeskus, väestö: <http://www.stat.fi/til/vrm.html>

Nopeutunut väestönkasvumme perustuu yhä selvemmin nettosiirtolaisuuteen: vuosituhaten alussa väestönkasvusta nettosiirtolaisuus selitti vain neljänneksen (26,3 %), mutta tarkasteluajanjakson lopussa jo reilusti yli puolet (vuonna 2009 57,9 %, vrt. taulukko 1).

Alhon mukaan maamme vakiokokoisena pysyvä väestö ”olisi Suomessa saavutettavissa nettomaahanmuutolla, joka olisi noin kolminkertainen menneeseen keskiarvoon 5 000 verrattuna” (Alho 2008, 285). Tämä käy ilmi myös Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen Tilastokeskuksella (TK) teettämästä väestöennusteesta. Ennusteen laskennallisena pohjana on TK:n vuoden 2007 väestöennuste. Syntyvyyteen ja muuttoliikkeeseen liittyvä ennusteparametrit ovat tilaajan eli Väestöliiton esittämät.

Kuviosta 1 havaitaan, että kaikilla esitetyillä hedelmällisyys- ja maahanmuuttovaihtoehtoilla Suomen nykyinen väestömäärä kasvaisi vuoteen 2040 mennessä. Nykyinen väkiluku on kuvion tumma vaakaviiva.

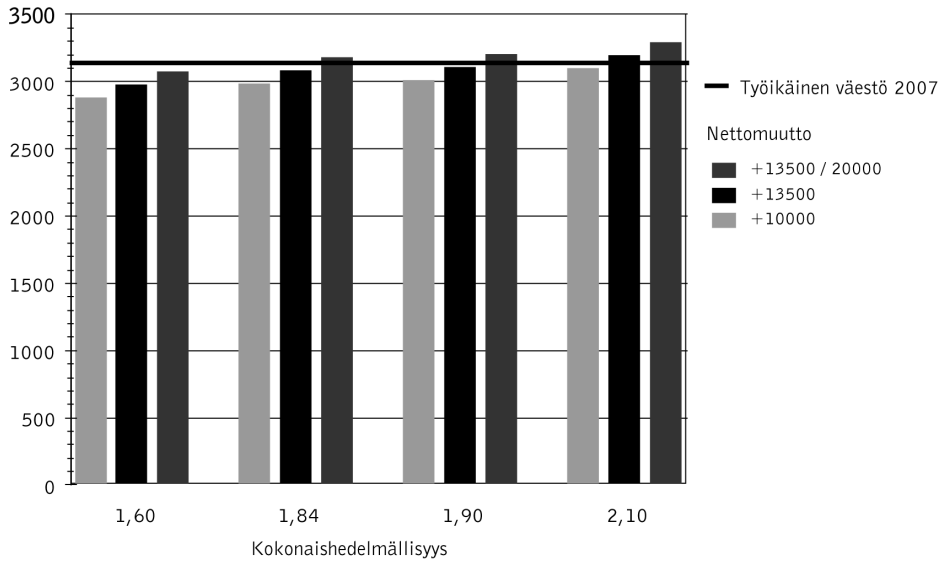
Kuvio 1. Suomen väestö vuonna 2040 eri muuttoliike- ja hedelmällisysoletuksilla. Laskelman pohjana on Tilastokeskuksen vuonna 2007 julkaisema väestöennuste (samoin kuvioissa 2 ja 3).

Esimerkiksi ns. perusmallilla (kokonaishedelmällisyys on koko tarkasteluajan nykyisellä tasolla eli 1,84 ja muuttovoitto +13 500/vuosi), maamme väkimäärä saavuttaisi lähes 6 miljoonan rajan (ennuste: 5,88 milj.). Mikäli nettomuutto olisi vuoteen 2020 asti +13 500 henkeä/vuosi ja sen jälkeen +20 000/vuosi, ylittyisi kuuden miljoonan hengen raja (6,04 milj., kts. kuvio 1)¹.

Samansuuntainen kehitys koskee myös työikäistä väestöämme (kuvio 2). Nykyisin työikäisiä eli 20–64 -vuotiaita on maassamme noin 3,1 miljoonaa henkeä (kuvion 2 poikkiviiva). Nykyisellä hedelmällisyydellä ja muuttovoitolla työikäisten määrässä ei ennusteen mukaan olisi suurtakaan vähennystä.

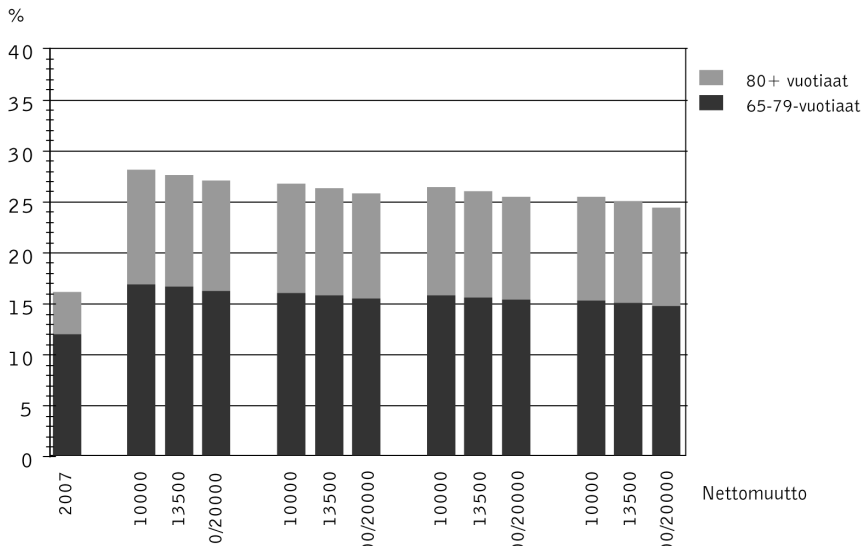
¹ Mikäli hedelmällisyytemme olisi vuosina 2008–2040 perusolettamuksen 1,84 sijasta 1,90 (muuttovoiton pysyessä koko ajan nykytasollaan eli +13 500/vuosi), olisi hedelmällisyyden kasvulla noin 72 000 hengen lisävaikutus ennustekaudella.

Mikäli syntyvyys pysyisi nykyisellään (1,84) koko tarkasteluajan, mutta muuttovoitto olisikin vuodesta 2020 alkaen 20 000 henkeä/vuosi (2008–2019 muuttovoitto +13 500 henkeä/vuodessa), merkitsisi se perusmalliin verrattuna väestön lisäkasvua 155 000 hengellä. Näin tarkasteltuna muuttoliikkeellä on väestönkasvuun suurempi vaikutus kuin hedelmällisyydellä.

Kuvio 2. Työikäisen väestön (tässä 20–64 -vuotiaat) määrä vuonna 2040 eri muuttoliike- ja hedelmällisysoletuksilla.

Kuvioiden 1 ja 2 väestön väestöllisen määrän stabiileetin taustalla on kuitenkin selkeä väestön ikääntyminen vuoteen 2040 mennessä. Tämä ilmenee selvästi kuvioista 3.

Kuvio 3. 65–79 -vuotiaiden ja 80 vuotta täyttäneiden osuudet koko väestöstä vuonna 2040 eri muuttoliike- ja hedelmällisysoletuksilla.

Vuonna 2007 maamme väestöstä oli 65 vuotta täyttäneitä reilut 16 % (kuvion 3 vasen pylväs). Niin sanotulla perusolettamuksella (hedelmällisyys 1,84 ja netto-maahanmuutto vuodessa +13 500, vrt. kuvio 3), 65-vuotiaan väestön osuus kasvaisi noin 10:llä prosenttiyksiköllä. Kansantaloudellisesti haastavinta on tietysti se, että 80 vuotta täyttäneen väestön osuus kolminkertaistuu kaikissa ennustevaihtoehdoissa, myös ns. perusvaihtoehdossa.

Suomen tilanne on varsin poikkeava verrattuna muihin EU₂₇ -maihin. Maamme väestö siis kasvaa lähivuosikymmeninä oman perusennustemme mukaan vuoteen 2040 mennessä n. 10 %. Vastaavasti Eurostatin hieman varovaisemman ennusteen mukaan väkilukumme kasvu olisi vuoteen 2035 mennessä noin 5 %². Jäsenmaista väestönkasvu on negatiivinen 11 maassa. Suurimmat ennustetut väestökadot tapahtuvat Baltian maissa, erityisesti Liettuassa ja Latviassa (yli 10 % seuraavien 25 vuoden aikana). Saman Eurostatin väestöennusteen mukaan Unionin *luonnollinen väestönkasvu* muuttuu negatiiviseksi vuonna 2015 (eli kuolevuus ylittää syntyvyyden). Suomessa tämä tapahtuu uusimman Tilastokeskuksen ennusteen mukaan ”vasta” vuonna 2034³. Suomen tilanne on poikkeava sikälikin, että ennustekauden (2040) päättyessä maamme väestön ikärakenne on selvästi muita EU-maita vanhempi: tuolloin Suomessa 80+ -väestön osuus on 9,4 % eli EU₂₇ -maista korkein. Maamme suurten ikäluokkien väistyttä muuttuu tilanne selkeästi. Niinpä vuonna 2060 ennustetaan Suomen 80+ -väestön suuruudeksi 10,8 % eli luvun ennustetaan olevan alemman vain seitsemässä muussa jäsenmaassa⁴.

Suomalaisten asenneilmasto maahanmuuttoa kohtaan

Maahanmuutto lisääntyy edelleen kaikissa Euroopan maissa. Suomi ei tee tässä suhteessa poikkeusta. Tämä merkitsee uusia haasteita sekä sopeutumiselle että kotoutumiselle eri väestöryhmien kesken. Kulttuurien yhteentörmäyksestä muistuttavat niin pilakuvaskandaalit, julkitulleet kunniamurhat, terroriteot kuin mielenosoituksetkin. Kenelläpä ei olisi muistissa esimerkiksi Tallinnassa käytyjä ”pat-sasmellakoita” toukokuulta 2007. Maahanmuuttajia koskevista asenteista onkin tullut kasvavaa mielenkiintoa osakseen saava tutkimuskohde yhteiskuntatieteilijöiden keskuudessa. On epäilty, että maahanmuutto ja väestöpohjan heterogenisoituminen rapauttavat sitä solidaarisuuden ja luottamuksen perustaa, jolle euroopalaiset yhteiskunnat nojaavat (Ervasti 2009, 6).

² The European Ambient Assisted Living Innovation Alliance. Eurostat <http://www.aalliance.eu/public/news/eurostat-new-european-population-projections-2008-2060>

³ Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/vaenn/2009/vaenn_2009_2009-09-30_tie_001_fi.html

⁴ Euroopan unionin portaali. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=STAT/08/119>

Suomessa oletetaan sangen yleisesti, että suhtaudumme maahanmuuttoon varsin kielteisesti (vrt. Salmenhaara 13.12.2009). Olettamusta ruokkinee myös julkisuudessa käyty maahanmuutto-keskustelu, joka paljolti keskittyy negatiivisten asioiden uutisointiin (vrt. Jaakkola 2008, 73).

Olemmeko siis muihin maihin verrattuna maahanmuuttajakielteisiä? Tutkimustulokset eivät vahvista tällaista käsitystä. Seuraavassa asiaa tarkastellaan European Social Surveyn, Eurobarometrin sekä EU:n komission rahoittaman DIALOG-hankkeen antamien tulosten perusteella.

European Social Survey (ESS) on joka toinen vuosi toteutettava kansainvälinen kyselytutkimus. Ensimmäinen ESS-tutkimus toteutettiin vuosina 2002–2003. Uusin aineisto kerättiin vuonna 2008, ja se julkaistiin tutkimuskäyttöön syyskuussa 2009⁵. ESS-aineistossa noin 50 kysymystä maahanmuutosta ja ulkomaalaisasenteista. Ervasti on omassa analyysissään tehnyt kolmesta muuttujasta summamuuttujan, jolla hän mittaa yleistä asennoitumista maahanmuuttoa kohtaan. Summamuuttuja perustuu seuraaville indikaattoreille:

- ”onko maahanmuutolla kielteisiä/myönteisiä vaikutuksia maan (so. Suomen) talouteen?”
- ”onko maahanmuutolla kielteisiä/myönteisiä vaikutuksia maan kulttuuriin?”
- ”muuttuuko maa yleisesti ottaen huonommaksi/paremmaksi asua maahanmuuton lisääntyessä?” (Ervasti 2009, 6).

Tulosten perusteella ilmeni, että tutkituista maista suomalaisten ja ruotsalaisten maahanmuuttaja-asenteet olivat myönteisimpiä. Tanskalaiset ja norjalaiset muiden Pohjoismaiden edustajina olivat hieman kielteisempiä, mutta sijoittuvat nekin koko Euroopan keskiarvon yläpuolelle. Kielteisimpiä asenteet olivat entisissä sosialistimaissa sekä Kreikassa että Kyproksessa (Ervasti 2009, 6, 8). Suomalaisten asenneilmasto on kestänyt kansainvälisen vertailun jo 2000-luvun alussa tehtyjen vastaavien vertailututkimusten valossa (vrt. Jaakkola 2005, 123–125). Toki on huomattava, että kansainväliset vertailut antavat vastauksen lähinnä siihen, miten maat sijoittuvat suhteessa toisiinsa asennetasolla. Vaikeampi kysymys on tietysti se, ovatko yleensä mitatut asenteet kovia vai suvaitsevaisia.

Keväällä 2009 julkaistussa Eurobarometrissa tarkasteltiin mm. kansalaisten

⁵ Tutkimustiedot kerättiin 24 maasta, näistä 21 oli EU:n jäsenmaita (ESS-aineistosta lisää: <http://ess.nsd.uib.no/>; kts. myös Tietoarkiston ESS-sivuilta: <http://www.fsd.uta.fi/aineistot/kvdata/ess.html>)

näkemyksiä maitaan kohtaavista ongelmista ja uhkista⁶. Suomessa maahanmuuttoon liittyviä seikkoja ei koettu kovinkaan tärkeiksi. Suomalaisten mielestä 15 kysymyksen joukosta tärkeimmiksi ratkaisua vaativiksi kansallisiksi kysymyksiksi nousivat työttömyys sekä maan taloudellinen tilanne. Suomessa maahanmuutto koettiin ”vasta” yhdeksänneksi tärkeimpänä asiana. Koko EU:n kannalta (yhdistettynä kansalliset vastaukset) maahanmuutto oli tärkeämpi kysymys (emt., 6).

Suomen kansallisessa Eurobarometri-osiossa verrattiin suomalaisten asenteita yksityiskohtaisesti kaikkien EU-maiden vastanneiden kokonaisjakaumaan (Euroopan komissio: Eurobarometri 71). Kuten taulukosta 2 havaitaan, oli suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttoon jokaisen kysymyksen kohdalla positiivisempi verrattuna koko EU:n vastauksiin.

⁶ Euroopan komissio. Vrt. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb71/eb71_fi_exec.pdp

Taulukko 2. Suhtautuminen maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia koskeviin väittämiin, % (N_{Suomi} = 1012)

Väite		Melko samaa mieltä	Riippuu tapauksesta	Ei osaa sanoa	Melko eri mieltä
1. Muita etnisiä ryhmiä edustavat ihmiset rikastuttavat Suomen kulttuurielämää	FIN	72	3	2	23
	EU ₂₇	54	12	4	30
2. Muiden etnisten ryhmien läsnäolo aiheuttaa turvattomuutta	FIN	43	6	1	50
	EU ₂₇	45	14	4	37
3. Muiden etnisten ryhmien ihmisten läsnäolo lisää työt-tömyyttä Suomessa	FIN	31	4	2	63
	EU ₂₇	49	11	4	36
4. Tarvitsemme maahanmuuttajia työskentelemään taloutemme tietyillä osa-alueilla	FIN	67	4	1	28
	EU ₂₇	48	11	4	37
5. Maahanmuuttajien tulo Eurooppaan voi tehokkaasti ratkaista Euroopan ikääntyvän väestön ongelman	FIN	53	4	4	39
	EU ₂₇	35	11	9	45
6. Maahanmuuttajilla voi olla tärkeä osa paremman ymmärryksen ja suvaitsevaisuuden kehittämisessä muun maailman kanssa	FIN	77	3	2	18
	EU ₂₇	50	12	8	30
7. Maahanmuuttajat maksavat enemmän veroja kuin mitä hyötyvät terveys- ja sosiaalipalveluista	FIN	19	4	11	66
	EU ₂₇	22	11	16	51
8. Lailliset maahanmuuttajat maksavat enemmän veroja kuin mitä hyötyvät terveys- ja sosiaalipalveluista	FIN	35	5	10	50

Lähde: Eurobarometri 71, kevät 2009, kansallinen raportti, s. 53.

Selkeä ero Suomen ja muiden EU-maiden välillä oli siinä, miten maahanmuuton koettiin lisäävän suvaitsevaisuutta (kysymys 6) tai vaikuttavan ikääntymisen tuomaan väestöhaasteeseen (kysymys 5).

Selvä enemmistö (67 %, kysymys 4) suomalaisista hyväksyy myös ajatuksen, että tarvitsemme maahanmuuttajia työskentelemään tietyillä taloutemme osa-alueilla. EU-maiden kansalaiset ovat tässäkin suhteessa suomalaisia varauksellisempia (emt., 59).

Myös EU:n komission rahoittamassa DIALOG-hankkeessa saatiin samansuuntaisia tuloksia kuin Eurobarometrissä ja ESS-tutkimuksessa. DIALOG-kyse-lyssä⁷ oli kuitenkin muutamia vahvoja poikkeuksia em. hankkeisiin verrattuna.

⁷ Kaikkiaan DIALOG-hankkeessa oli mukana 14 maata ja yhdistetyn kyselyaineiston koko oli 35 377 henkeä. Suomessa vastanneita oli 3 816 henkeä. Aineistot kerättiin vuosina 2001–2003 maasta riippuen (Avramov and Cliquet 2008, 29–30). Muutto-osioon saatiin tiedot kahdeksasta maasta. Vastanneita oli 21 000. Kussakin maassa toteutettu kysely oli edustava (Säävälä 2009, 10). Suomessa osahanke toteutettiin Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen toimesta.

Ensinnäkin siinä käytettiin muihin tutkimuksiin verrattuna hyvin eriteltyjä ja tarkkoja kysymyksiä. Toisaalta kohdistamalla huomio nimenomaan maassa asuviin ulkomaalaisiin, ei mukaan ”sotkettu” etnisiä vähemmistöjä, vähemmistöuskontoja tai ”rotukysymystä”, jotka monissa maissa voisivat tuottaa varsin erilaisia tuloksia. Kolmanneksi, DIALOG-hankkeessa maahanmuutto kytkettiin laajaan yksilöllisiä ominaisuuksia ja mielipiteitä koskevaan aineistoon. Siten saatiin tarkennettua tietoa ulkomaalaisasenteiden ja muiden elämänasenteiden välisistä yhteyksistä (Säävälä 2009, 13).

DIALOG-hankkeessa tutkittiin myös sitä, kuinka realistinen käsitys kansalaisilla on maassa asuvan maahanmuuttaja-taustaisen väestön lukumäärästä (Säävälä 2008, 68–69). Itävallassa, Saksassa ja Suomessa vastaajilla oli suhteellisen todenmukainen käsitys siitä, kuinka paljon maassa asuu ulkomaalaisia. Samoissa maissa ulkomaalaisten läsnäolo koettiin myös myönteisimpinä (Säävälä 2009, 11).

Maahanmuutto poliittisena kysymyksenä

Retorisesti voitaneen kysyä, ”miksi julkinen valta ei yleensäkään ole ollut kiinnostunut akuuteista väestökysymyksestä – erityisesti maahanmuutosta?”. Selityksiä voidaan löytää useita. Seuraavassa ovat listattuina keskeisimmät (Söderling 2009; kts. myös Fokkema and Esveldt 2006, 1–9):

- *Vasta harvat maat ovat kokeneet Euroopassa suoranaista väestön lukumääräistä vähenemistä.* EU-maista Saksa ja Viro ovat jo alenevan väestönkehityksen kokeneet ja niissä väestökeskustelu onkin aktiivista.
- *Maailman väestökysymys on polarisoitunut: globaalisti on ’epähienoa’ valittua oman (läntisen) maan väestökysymyksistä (ikäntymisestä, työvoimapulasta...).* Esimerkiksi Afrikan pohjoisosassa sijaitsevilla ns. Maghreb-maissa väestö on hyvin nuorta, sillä puolet kunkin maan väestöstä on alle 17-vuotiaita.
- *Useat hallitukset eivät ole ymmärtäneet, että kyse on pysyvästä demografisesta muutoksesta, johon on pakko ryhtyä varautumaan.* Aikaisemmin esitetty Eurostatin väestöennuste osoittaa, että kolmanneksella EU:n jäsenmaista on alentunut väestömäärä vuonna 2035. Seuraavan sukupolven aikana (2035 > 2060) ennustetaan kahden kolmesta nykyisestä jäsenmaasta olevan alenevan väestönkehityksen tiellä.

- *Yleisesti ottaen yhteiskunnalliset päättäjät – samoin kuin alan tutkijat ovat neuvottomia maahanmuuttopolitiikan keinoista, niiden luonteesta ja tehokkuudesta.* Tämä korostuu erityisesti pitkän aikavälin vaikutuksia pohdittaessa (vrt. Courbagen tarkastelu maahanmuuttajien hedelmällisyyden kehityksestä; Courbage 2002, 63–84).
- *Väestöpolitiikan käsitteellä (sisältäen maahanmuuttopolitiikan) on läntisessä Euroopassa huono maine.* Toisen maailmansodan antama opetus väestöön liittyvästä politikoinnista istuu edelleen tiukassa. Tässä suhteessa kierreilmauksena esimerkiksi keskisessä Euroopassa käytetään käsitettä ”Family Friendly Policy” (Höhn 2008, 299–302; Miettinen, Esveldt and Fokkema 2008, 348).
- *Ehkä tärkein syy maahanmuuttopoliittisten uudistusten vähäisyyteen liittyy siihen, että poliitikot tuntevat varsin vähän mielenkiintoa maahanmuuttoa koskeviin poliittisiin uudistuksiin.* Selvityksiä kyllä teetetään, mutta harva johtava länsimainen poliitikko hankkii poliittista näkyvyyttä ja kantavuutta maahanmuuttoon liittyvillä lausunnoilla (vrt. uutisointi Åbo Underrättelser-lehdessä. Siinä maahanmuuttoasioista vastaava ministeri Astrid Thors toteaa, että on ”epäoikeudenmukaista, että hän saa hallituksessa yksin hoitaa yhteisesti sovittuja siirtolaisuuspoliittisia asioita”)⁸. Poikkeuksia toki on, mutta tällöin lausumat ovat yleensä maahanmuuttajavastaisia.

Olisiko perhepolitiikasta apua väestönkehitykseen – tai muuttoliikkeen korvaajaksi?

Edellä todettiin, että suomalaiset suhtautuvat eurooppalaisittain positiivisesti maahanmuuttoon. Erityisesti maahanmuuton näkeminen ikäänntyvän yhteiskunnan ”substituuttina” hyväksyttiin selvästi. Tässä yhteydessä on syytä tuoda esille vuosituhannen alussa YK:n toimesta esitetyt laskelmat, joiden mukaan muuttoliikkeen avulla ei merkittävästi voida vaikuttaa väestön ikärakenteen vanhenemiseen. YK:n laskelmissa määriteltiin, kuinka suuri nettomuutto tarvittaisiin, jotta työikäisen väestön määrä ei lähtisi laskuun tai vanhushuoltosuhte ei nousisi (Population Division 2000, 13, ks. Alho 2008, 282). Laskelmat tehtiin kahdeksalle suurelle maalle ja EU:lle. Johtopäätös oli, että tarvittavat muuttavien määrät näyttivät liian suurilta ollakseen uskottavia (Alho 2008, 282).

⁸ ”Det är orättvist om jag ensam ska genomföra regeringens gemensamma (migrations) politik”. ÅU 5.12.2009, 20.

Edellä mainitussa suuressa ja monikansallisessa DIALOG-hankkeessa selvitettiin myös, olisiko perhepoliittisilla etuuksilla ns. pronatalistista eli syntyvyyttä edistää vaikutusta.

Vastaajilta kysyttiin heille tärkeimpiä perhepoliittisia etuuksia (tässä tapauksessa valittiin 20–50 -vuotiaat vastaajat omaksi osajoukokseen). Suomessa painotettiin selkeästi lapsilisiä ja kotihoidon tukea perhepoliittisina etuuksina. Ns. transitiomaissa eli entisissä sosialistimaissa korostuivat perustarpeet enemmän, eli paremman asunnon saamista tai koulutuskustannusten alentamista pidettiin tärkeänä (Fokkema and Esveldt 2006, 93).

Niiltä DIALOG-hankkeen vastaajilta, jotka eivät alkujaan aikoneet hankkia (lisä)lapsia, tiedusteltiin, voisivatko he harkita (lisä)lapsen hankintaa, jos heidän preferoimansa perhepoliittiset edut toteutettaisiin. Suomen aineistossa vastanneiden hedelmällisyys oli 1,80. Luku vastasi kansallista keskiarvoamme. Mikäli suomalaisten vastanneiden perhepoliittinen toive toteutettaisiin, ilmoitti 8 % vastanneista hankkivansa (lisä)lapsen. Trendi oli samansuuntainen lähes kaikissa osallistujamaissa (emt., 94). Tässä yhteydessä on tietysti painotettava, että kyse on *mahdollisuudesta* tai *aikomuksesta* hankkia lapsi ("intension"), mikäli siihen liittyvät perhepoliittiset reunaehdot toteutettaisiin.

Noin 8 %:n kasvu hedelmällisyydessä merkitsisi Suomessa syntyvyyden lisääntymistä 5000 lapsella vuodessa. Koska työelämään tullaan noin 20-vuotiaana, kestäisi saman ajan ennen kuin "lisälasten" tuoma työllisyysvaikutus toteutuisi. Mikäli hedelmällisyyden kautta "korvattaisiin" kokonaisuudessaan väestöennusteissa käytetty nettomaahanmuutto, merkitsisi se hedelmällisyyden kasvamista kolmanneksella (noin 2,4:ään). Näin korkea hedelmällisyysluku on epärealistinen. Tarkastelu on muutenkin hypoteettinen, sillä Suomi on jo "löydetty" maahanmuuttomaana: osa maailman väestöpaineesta suuntautuu jatkossakin vääjäämättä myös Suomeen. Hyvä näin, sillä samalla saamme uutta geeniperimää.

Yhteenveto

Edellä tarkasteltiin lyhyesti väestönkasvun, hedelmällisyyden ja ikääntymisen välistä yhteyttä. Artikkelissa todettiin, että Suomessa ikääntyminen on eurooppalaisittain nopeaa johtuen suurista ja lyhyellä ajanjaksolla syntyneistä suurista ikäluokista. Väestöennusteiden perusteella havaittiin, että maamme väkiluvun ja työvoiman oletetaan jatkavan kasvuaan ainakin vuoteen 2040 asti. Väestön ikääntyminen mitattuna 80+ -väestön osuudella väestöstämme on samaan aikaan nopeaa. Tilastokeskuksen ennusteen mukaan vuosien 2035 ja 2060

välillä väestörakenteemme palautuu muun Euroopan tasolle. Tässä suhteessa varsin korkeana pysyneellä hedelmällisydellämme on myös oma osuutensa.

Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos tilasi keväällä 2009 Tilastokeskukselta ”räätälöidyn” väestöennusteen vuoteen 2040 asti. Ns. perusmallilla (hedelmällisyys koko ajan 1,84, muuttovoitto +13 500 henkeä/vuodessa) maamme väkiluku olisi vuonna 2040 noin 5,88 miljoonaa henkeä. Mikäli hedelmällisyys nousisi nykyisestä 1,84:stä 1,90:ään (muuttovoiton pysyessä +13 500/vuosi), kasvaisi maamme väkiluku lisää 72 000 henkeä. Sen sijaan muuttovoiton kasvulla on selvästi suurempi väestövaikutus: mikäli hedelmällisyys olisi perusmallin mukainen (1,84), mutta muuttovoitto olisi vuodesta 2020 alkaen +20 000/vuosi, kasvaisi maamme väkiluku ennustekauden loppuun mennessä perusmalliin verrattuna 155 000 hengellä. Vaikutus olisi siis kaksinkertainen. Tämäkään määrä ei vakauta maamme ikärakenteen muutosta – maamme ikääntyy vääjäämättä erittäin nopeasti.

Suomalaisten maahanmuuttoon kohdistuvan asenneilmaston todettiin olevan hyvän eurooppalaisessa kontekstissa. Asiaa tarkasteltiin useiden eri aineistojen antamalla tuloksilla. Esitettyjen aineistojen todettiin antavan samansuuntaiset tulokset.

Maahanmuutto poliittisena kysymyksenä saa yleensä eri maissa vähän yhteiskunnallista huomiota. Tähän todettiin olevan useitakin syitä. Ehkä tärkeimmät syyt liittyvät siihen, että maahanmuuttokysymykset eivät ns. normaalissa päivänpoliittisessa retoriikassa kuulu luonnollisena osana poliittiselle ”agendalle”. Toisaalta läntisen Euroopan väestökysymykset ikääntymisen ja alhaisen hedelmällisyyden osalta eivät ole globaalissa kontekstissa helppoja teemoja, sillä suurin osa maailman väestöstä elää olosuhteissa, joihin liittyy köyhyys, korkea syntyvyys ja suuri muuttoalttius (vrt. Maghreb-maat Afrikan pohjoisosassa).

Artikkelissa sivuttiin lyhyesti myös perhepolitiikan pronatalistisia eli syntyvyyttä edistäviä vaikutuksia. Tässä suhteessa on saatu empiiristä näyttöä: hedelmällisyys-ikäisillä vaikuttaa olevan halukkuutta (lisä)lapsenhankintaan, jos heidän perhepoliittiset vaatimuksensa toteutuisivat. Tämä luonee haasteen Pohjoismaissa toteutettavalle sosiaalipolitiikalle, johon ei juurikaan kuuluu syntyvyyttä lisäävää premissiä.

Ervastin mukaan maahanmuutto ei vähennä hyvinvointivaltion suosiota. Hän viittaa Alberto Alesinan et al. esittämään teoriaan, jonka mukaan maahanmuutto romahduttaa länsimaisia yhteiskuntia ylläpitävän ihmisten keskinäisen luottamuksen ja solidaarisuuden. Erityisesti sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta vastaava hyvinvointivaltio vaarantuisi. Alesinan et al. teorian mukaan tuloja uudelleen jakavien järjestelmien kannatusperusta romahtaa, kun kantavaestö enenevässä määrin havaitsee, että suurin osa heidän kustantamista hyvinvointivaltion suoritteista kohdistuu maahanmuuttajille (Alesina et al. 2004; kts. Ervasti 2009). Ervasti tarkasteli ESS-aineistolla Alesinan et al. näkemystä. Yhtenä havaintona oli, että juuri ne väestöryhmät, jotka kokevat maahanmuuton suurimpana uhkana, haluaisivat jopa lisätä hyvinvointivaltion tarjoamaa sosiaalista turvallisuutta. Näin ollen yhtenä tuloksena voitaneen esittää, että maahanmuutto ei sellaisenaan uhkaa pohjoismaista hyvinvointivaltiota. Toisaalta tulokset antoivat viitteitä myös siitä, että Pohjoismaille tyypillinen universalistinen sosiaalipolitiikka lisää maahanmuuttaja-asenteiden myönteisyyttä makrotasolla (Ervasti 2009, 7).

Lähteet

- Alesina, A. & Glaeser, E. (2004). *Fighting Poverty in the US and Europe*. Oxford University Press, Oxford.
- Alho, Juho (2008). Muuttoliike ja väestön ikääntyminen. *Yhteiskuntapolitiikka* 73 (2008), 282–286.
- Courbage, Youssef (2002). Immigration and Integration of Migrants from the Maghreb in some European Countries – Challenges for Future Research. In Söderling, Ismo (ed.) *The Second Workshop on Demographic and Cultural Specificity and Integration of Migrants. Solicited Papers*, Väestöliitto, Helsinki, 63–81.
- Ervasti, Heikki (2009). Maahanmuuttaja-asetteet Euroopassa. *Tietoarkisto* 2009, 6–9.
- Euroopan komissio. Eurobarometri 71. Kansalaismielipide Euroopan Unionissa. Kansallinen raportti, Finland. Osoite: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb71/eb71_fi_fi_exec.pdf. Päiväys: 29.11.2009.
- Eurostat, Population Projections. <http://www.aaliance.eu/public/news/eurostat-new-european-population-projections-2008-2060>. Päiväys 28.11.2009.
- Fokkema, Tineke & Esveldt, Ingrid (2006). *Child-friendly Policies*. Work Package 7. BiB publications 7/2006. BiB, Wiesbaden.
- Höhn, Charlotte (2008). Conclusions. In Höhn, Charlotte & Avramov, Dragana & Kotowska, Irena (eds.): *People, Population Change and Policies. Demographic Knowledge – Gender – Ageing*. Volume 2. Springer, Hamburg, 287–324.
- Jaakkola, Magdalena (2005). Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin vuosina 1987–2003. Työministeriö, Työpoliittinen tutkimus 286. Helsinki.
- Jaakkola, Magdalena (2009). Maahanmuuttajat suomalaisesta näkökulmasta. Asenne-muutokset 1987–2007. Helsingin kaupungin tietokeskus 1/2009. Edita Prima Oy, Helsinki.
- Kero, Reino (1996). Suureen länteen. Siirtolaisuus Suomesta Pohjois-Amerikkaan. Suomalaisen siirtolaisuuden historia 1. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Kero, Reino (1997). Suomalaisina Pohjois-Amerikassa. Siirtolaiselämää Yhdysvalloissa ja Kanadassa. Suomalaisen siirtolaisuuden historia 2. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Korkiasaari, Jouni (1989). Suomalaiset maailmalla. Suomen siirtolaisuus ja ulkosuomalaiset entisajoista tähän päivään. Kirjapaino Grafia Oy, Turku.
- Korkiasaari, Jouni (2000). Suomalaiset Ruotsissa 1940-luvulta 2000-luvulle. Teoksessa Korkiasaari, Jouni & Tarkiainen, Kari (toim.) *Suomalaiset Ruotsissa. Suomalaisen siirtolaisuuden historia 3*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä, 135–493.
- Martikainen, Tuomas (2007). Maahanmuuttajaväestön sukupuolittuneisuus, perheelistyminen ja sukupolvisuus. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja

(toim.) Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja, D 46/2007. Vammalan Kirjapaino Oy, Helsinki, 38–68.

Miettinen, Anneli & Esveldt, Ingrid & Fokkema, Tineke (2008). Family Policies: Financial or Institutional Measures? In Höhn, Charlotte & Avramov, Dragana & Kotowska, Irena (eds.) People, Population Change and Policies. Lessons from the Population Policy Acceptance Study – Volume 1. Springer, Hamburg, 347–368.

Population Division (2000). Replacement Migration. United Nations, NY.

Salmenhaara, Perttu (2009). Suhtautuminen maahanmuuttajiin vaihtelee alueittain. Helsingin Sanomat, Yleisönosastokirjoitus, 13.12.2009.

Söderling, Ismo (2003). Integration of Migrants in Europe: the Case of Finland. Migration Studies, Anno XL, Dicembre 2003 – N. 152. Rome, 905–927.

Söderling, Ismo (2005). Suomen väestökysymys ja maahanmuutto. Teoksessa Anne Alitolppa-Niitamo & Söderling, Ismo & Fågel, Stina (toim.) Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Väestöliitto. Vammalan Kirjapaino Oy, Helsinki, 13–23.

Söderling, Ismo (2009). Suomalainen muuttoliike osana eurooppalaista ja globaalia väestökysymystä. Esitelmä Yhteiskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen ja Espoon kaupungin järjestämässä seminaarissa 6.8.2009. Espoo.

Säävälä, Minna (2008). Who are the foreigners and are there too many? In Avramov, Dragana (ed.) Acceptance of immigrants in Europe. Viewpoints about immigration and expectations towards foreigners in the Czech Republic, Germany, Estonia, Hungary, Austria, Poland, Slovenia and Finland. Business Verlag, Berlin, 67–82.

Säävälä, Minna (2009). Naisia kotoutumassa Eurooppaan. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos, Katsauksia E 35/2009. Vammalan Kirjapaino Oy, Helsinki.

Tilastokeskus, Suomen väestöennuste 2007: http://www.stat.fi/til/vaenn/2009/vaenn_2009_2009-09-30_tie_001_fi.html, Päiväys 1.12.2009.

Tilastokeskus, väestö: <http://www.stat.fi/til/vrm.html> Päiväys 1.12.2009.

Tilastokeskus, maahanmuuttotilastot: www.stat.fi/til/muutl/2008/muutl_2008 Päiväys: 29.11.2009.

Tilastokeskus, väestörakenne: <http://pxweb2.stat.fi/Dialog/Saveshow.asp> Päiväys: 7.6.2010.

Åbo Underrättelser. Ministeri Astrid Thorsin haastattelu: ”Thors vill inte stå ensam”. ÅU 5.12.2009.

CONTAINERS
THE CHEAPEST WAY TO SEND YOUR THINGS, VEHICLES OR
CONTAINERS TO BANJUL, THE GAMBIA WEST AFRICA.

EXAMPLE

TELEVISIONS FOR LESS THAN 50 EUROS
SOFFA SETS FOR LESS THAN 100 EUROS

TEL: 0466209315

elimon@flowfi.com

WANTED!

NORTH AFRICAN PEOPLE

(Algeria, Morocco, Libya, Tunisia, Egypt...)
(MEN, WOMEN, CHILDREN, ALL AGES)

FOR ADVERTISING PHOTOSHOOT
SALARY: 150€ / PERSON

CASTING DATES: FRIDAY 5.6. – WEDNESDAY 10.6.
PHOTOSHOOT DAYS: 16.6. OR 17.6. 4-5 HOURS PER DAY

THE ONE TR

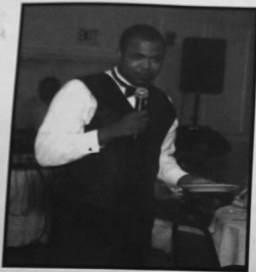
SA

RADIKAL
DJ MISSION
(The New Blo

SPECIAL DJ-
NICK THA D
(Mofayah S

HOT SOLD

In Loving Memory

We announce the passing away of our friend

Christopher Chiedozie Ijomah

Born October 27th 1962 - January 16th 2010.

He is survived by:

Mayling Ijomah—Daughter

Mrs Chinele Ijomah Mother

4 Brothers and 3 Sisters, Cousins, Nephews and Nieces

1 Brother-in-laws and 3 Sister-in-laws

GENERAL SERVICE Monday February 22

10 AM - 1 PM

LOCATION: Tempelaukko Kirkko (or Rock Church), Lutherinkatu 3, Helsinki.

COFFICE ARRANGEMENT: Body will leave Finland to Hometown Ihe in Enugu
State of Nigeria on February 24th, 2010

Contact for the family
09 50 526 1067

Chukwudera Ijomah (Brother) for the
240-593-9474

Semifinaali

Pe 14.5. klo 19-22!

Semifinaalissa 24 upeaa tanssijaa esittää tansseja Afrikasta,
Aasiasta, Euroopasta, Arabiasta, Euroopasta, Amerikoista ja
Tyynenmeren saarilta! Tule mukaan unohtumattomalle
tanssimatkalalle maailman ympäri!!
Illan juontaa Jani Toivola!

Liput 12/8 eur Lippupalvelussa (www.lippupalvelu.fi)

Paikka: Savoy-teatteri, Kasarminkatu 46-48, Helsinki

SPECIAL
JACKSON
DANCE
YASU
(Talent

rnb, hip ho

SEIZON
ENTERTAINMENT

Ourvision

Caixa

www.caixa.fi/ourvision

28.1. klo 18 alkaen
Tempelillä,
Kasarminkatu 24 D, 3. krs

Kotouttamispolitiikkaa meillä ja muualla

PASI SAUKKONEN

Muuttoliike on olennainen osa Euroopan historiaa. Vuosisatojen ajan Eurooppa oli kuitenkin maastamuuttomaanosa, paikka josta muutettiin muualle maailmaan. Vasta toisen maailmansodan jälkeen Euroopasta tuli ihmisiä sen ulkopuolelta merkittävässä määrin vastaanottava alue.

Maahanmuutto kohdistui aluksi Länsi- ja Pohjois-Eurooppaan, jonne muutettiin paljon myös itäisestä ja eteläisestä Euroopasta. 1990-luvulla se laajeni Välimeren pohjoisrannikolle sekä esimerkiksi Irlantiin ja Suomeen. 2000-luvun alussa muuttajia alkoi suuntautua myös itäisen Euroopan suurimpiin kaupunkeihin.

Maahanmuuttajien ja heidän jälkeläistensä integrointi eurooppalaisiin yhteiskuntiin on aikamme suuria haasteita. Muuttamisessa ei sinänsä ole mitään uutta, mutta nykyään sitä tapahtuu aikaisemmin kokemattomalla nopeudella, hyvin suuressa mittakaavassa ja tavalla, joka tuo lukuisia ja osin myös suuria kulttuuri-eroja keskelle ihmisten arkipäivää. (Ks. esim. Castles ja Miller 2009.)

Keskustelu muuttoliikkeestä ja sen seurauksista herättääkin suuria tunteita ja intohimoja. Yksille yhteiskuntien monimuotoistuminen on rikkaus ja suotuisan kehityksen edellytys. Toisille monikulttuurisuus taas tarkoittaa sosiaalis-kulttuurista ongelmavyyhtiä, taloudellista tuhlausta tai jopa merkkiä länsimaiden perikadon koittamisesta. Viileä analyysi ja rauhallinen harkinta ovat harvinaisia.

Kyse on toki suuresta muutoksesta. Käsillä on liuta konkreettisia kysymyksiä ja ongelmia, jotka koskevat esimerkiksi työmarkkinoilta ja koulutusinstituutioista syrjäytymistä, asuinalueiden eriytymistä väestöryhmien mukaisesti, avointa

tai rakenteellista syrjintää ja rasismia, uskonnollista radikalismia ja uusoikeistolaista ksenofobiaa sekä maahanmuuttajaryhmien arvomaailmojen toisinaan vaivalloista yhteensovittamista vahvasti yksilöpohjaisiin ja pitkälle maallistuneisiin länsimaisiin yhteiskuntiin.

Toisaalta muutos on kenties vielä suurempi symbolisella tasolla. Euroopassa on totuttu ajattelemaan yhteiskuntia samanaikaisesti myös kulttuurisina yhteisöinä. Nationalismilla on lukuisia eri ilmenemismuotoja, mutta yhteistä niille on tapa tavoitella kansallista valtiota, poliittista järjestelmää, jossa yhdessä valtiossa on vain yksi kansa.

Tällaisen ajattelutavan yhteiskunnan etninen ja kulttuurinen monimuotoistuminen kyseenalaistaa perustavanlaatuisella tavalla. Monikulttuurisuus on ristiriidassa sen kanssa, miten asioiden monien ihmisten mielestä pitäisi olla. Se selittää ainakin osin, miksi keskustelu aiheesta on niin tunnepitoista. Monikulttuurisuuden kannattajat ja vastustajat myös epäilemättä kiihdyttävät toisiaan sanavalinnoillaan ja keskinäisillä syytöksillään.

Nykyistä kehitystä voidaan verrata siihen muutokseen, jonka teollistuminen ja demokratia aiheuttivat säätyjakoon perustuville agraariyhteiskunnille. Tällöinkin yhteiskuntien sosiaaliset ja kulttuuriset rakenteet muuttuivat jälkeensä katsottuna varsin lyhyen ajan kuluessa tavalla, joka pakotti etsimään aivan uusia tapoja ymmärtää maailma, sosiaaliset suhteet ja poliittiset päätöksentekojärjestelmät.

Globalisaation oloissa toimivien monikulttuurisen tietoyhteiskuntien toimintamallit ovat vasta kehitteillä. Aatteellisella ja teoreettisella puolellakin ollaan vielä alkuaikasteella, käytännön ratkaisuihin puhumattakaan. Mutta ei demokraattisia oikeusvaltioitakaan päivässä rakennettu.

Maahanmuuttajien integroimista kutsutaan Suomessa kotouttamiseksi ja oman paikkansa löytämistä täkäläisessä yhteiskunnassa kotoutumiseksi. Suomalainen kotouttamispolitiikka on vielä varsin nuorta ja hakee lopullista muotoaan. Tämä tarkoittaa samalla sitä, että Suomessa on mahdollista välttää tekemästä ainakin joitain niistä virheistä, joita muualla Euroopassa on toisen maailmansodan jälkeen tehty. Muiden maiden toimintatapoihin sekä niiden myönteisiin ja kielteisiin puoliin kannattaakin tutustua.

Yritän tässä artikkelissa lyhyesti hahmottaa eurooppalaisen kotouttamispolitiikan kokonaiskuvaan, paikantaa Suomen asemaa tässä kehityksessä sekä tuoda esille joitain tärkeimpiä nykypäivän haasteita.

Eurooppalaiset mallit

Eurooppalaisen maahanmuutto- ja kotouttamispoliittisen historian kenties tärkein yksittäinen piirre on ajallinen viivästyminen. Toisen maailmansodan jälkeen Saksaan, Ranskaan, Britanniaan, Benelux-maihin sekä Skandinaviaan muuttaneista henkilöistä suurta osaa pidettiin niin sanottuina vierastyöläisinä. Käsitteen sisällön mukaisesti heidän ei odotettu jäävän maahan pysyvästi, vaan palaavan takaisin kotimaahansa sitten kun ulkoista työvoimaa ei enää tarvittaisi. Jos vierastyöläisten oman kielen ja kulttuurin ylläpitoa suosittiin, se tehtiin nimenomaan sujuvan paluun helpottamiseksi.

Tätä paluumuuttoa on toki aina jonkin verran tapahtunutkin. Merkittävä osa esimerkiksi eteläisestä Euroopasta Saksaan muuttaneista tai Suomesta Ruotsiin työn perässä lähteneistä on palannut kotimaihinsa. Viimeistään 1970-luvun kuluessa monet vierastyöläisistä alkoivat kuitenkin käytännössä hyväksyä jääneensä uusiin asuinmaihinsa pysyvästi. Vastaavasti poliitikot ja viranomaiset Euroopan eri maissa joutuivat myöntämään muutoksen peruuttamattomuuden.

Tässä välissä kului kuitenkin paljon aikaa. Esimerkiksi Alankomaissa muuttoliikkeen synnyttämien uusien vähemmistöryhmien olemassaolo hyväksyttiin virallisesti vuonna 1979. Saksassa pitkään kiivaasti vastustettu maahanmuuttomaa-nimitys tunnustettiin vasta aivan 1990-luvun lopulla.

Sitä mukaa kuin muuttoliike ja sen seuraukset tunnustettiin, nousivat esille myös Euroopan eri maiden maahanmuuttajapolitiittiset perustrategiat. Nämä kytkeytyivät usein elimellisesti kunkin maan omaan historiaan ja siten käsitykseen maan luonteesta valtion, yhteiskunnan ja kansallisen kulttuurin yhdistävänä kansallisvaltiona. (Ks. näistä tarkemmin esim. Geddes 2003; Saukkonen 2007.)

Ranskassa rakentui historiallisen republikanismin varaan maahanmuuttajiin kohdistuva assimilaatiopolitiikka. Ranskan valtio ei virallisesti tunnusta etnisten tai kulttuuristen vähemmistöjen olemassa oloa maan rajojen sisällä, vaan kaikkien yhteiskunnan yksilöjäsenten oletetaan olevan keskenään tasa-arvoisia tasavallan kansalaisia. Tämä sulautumisodotus on langetettu myös maahanmuuttajille, ja sen vastapainoksi Ranskan valtion jäsenyys eli poliittinen kansalaisuus on ollut suhteellisen helposti saatavissa.

Assimilaatiopolitiikan vastapainona näyttäytyy muutamissa maissa erityisesti 1980- ja 1990-luvuilla harjoitettu multikulturalistinen politiikka, joka on suosinut maahanmuuttajien oman etnisen ja/tai kulttuurisen identiteetin säilyttämistä. Yhteiskunnan jakautuminen pienempiin yhteisöihin on usein hyväksytty instrumentaalisista syistä eli yhteisöjen jäsenten on ajateltu kotoutuvan parem-

min myös koko yhteiskuntaan, jos heidän kehitystään tukee jäsenyys tunnustetussa yhteisössä. Monikulttuurisuutta on toisinaan pidetty myös arvona sinänsä eli eri kielet, arvomaailmat ja kulttuuriset traditiot on koettu yhteiskuntaa rikastavina ja sen toimintaedellytyksiä parantavina tekijöinä. Multikulturalistista politiikkaa harjoitettiin jossain määrin eri muodoissa ennen muuta Ruotsissa, Britanniassa ja Alankomaissa.

Saksalainen eriytetty malli muodostaa kolmannen eurooppalaisen maahanmuuttajapoliittisen tradition. Siinä maahanmuuttaja jälkeläisineen hyväksyttiin varsin nopeasti saksalaisen hyvinvointivaltion jäseneksi sosiaalisine ja taloudellisine oikeuksineen. Sitä vastoin Saksan valtion poliittinen jäsenyys eli kansalaisuus oli vielä vuosituhaten vaihteeseen asti varsin tarkasti rajattu syntyperäisille saksalaisille. Tässä mallissa yhdistyivät siis sekä romanttiseen kansakuntäkäsitykseen nojaava saksalainen kansalaisuuskäsitys että sosioekonomista tasa-arvoa korostava pohjoiseurooppalainen hyvinvointimalli.

1990-luvulla kaikkia siihen asti toteutettuja maahanmuuttajapoliittisia malleja alettiin tarkastella kriittisesti. Multikulturalistista politiikkaa harjoittaneissa maissa alettiin huolestua maahanmuuttajaväestön ja heidän jälkeläistensä sosioekonomisesta syrjäytymisestä, joka liitettiin usein puutteelliseen kielitaitoon, alhaiseen koulutukseen sekä yhteiskunnan pelisääntöjen heikkoon tuntemukseen. Lisäksi todettiin joidenkin väestöryhmien eristäytyneen muusta yhteiskunnasta esimerkiksi asuinalueiden segregoitumisen ja omaan yhteisöön rajoittuvien sosiaalisten suhteiden myötä. Vuosituhannen vaihteessa tähän keskusteluun liittyi vielä käsitys islamin ja länsimaiden arvomaailmojen välisestä jännitteestä tai jopa yhteensovittamattomuudesta.

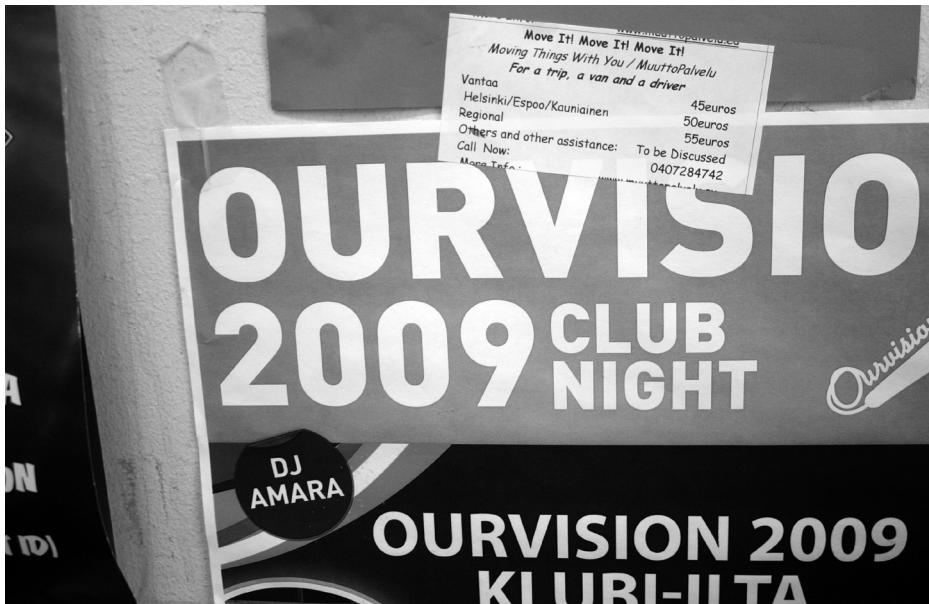
Assimilaatiopolitiikkaa toteutettaneessa Ranskassa alettiin puolestaan keskustella sekä tarpeesta tunnustaa yhteiskunnassa tosiasiallisesti vallitsevaa etnistä ja kulttuurista monimuotoisuutta että tiukentaa kansalaisuuden saamisen ehtoja ja menettelytapoja. Joissain kaupungeissa kuten Marseillessa oltiin itse asiassa jo joitain aikoja toimittu republikanististen periaatteiden vastaisesti ja hyväksyty paikallisyhteisön jakautuminen erilaisiin väestöryhmiin, jotka vaativat eriytyneitä julkisia toimenpiteitä ja joiden edustus päätöksentekojärjestelmässä oli syytä jotenkin taata. Erityisesti viime aikoina on myös mietitty erilaisia malleja höllentää valtion ja kirkon tiukkaa erottamista korostavaa laisiteettipoliittikkaa nimenomaan ”ranskalaisen islamin” kehittymisen edesauttamiseksi.

Myös Saksassa oli muutamilla paikkakunnilla – esimerkiksi Frankfurt am Mainissa – jo pitkään hyväksytty, että niin sanotut vierastyöläiset asuvat maassa pysyvästi. Vuosituhannen lopussa toteutettiin periaatteellisella tasolla varsin radiikaali muutos Saksan kansalaisuuslainsäädännössä, joka avasi ovet poliittisen

yhteisön jäsenyyteen myös ei-saksalaista syntyperää oleville ihmisille ja hyväksyi väliaikaisena ratkaisuna myös ns. kaksoiskansalaisuuden. Der Spiegel -lehden parin vuoden takainen teemanumero *Allah im Abendland* oli merkittävä symbolinen teko, jossa tunnustettiin islamin tosiasiallinen olemassa olo ja organisoituminen Saksan maaperällä ja yhteiskunnassa.

Kolmen eurooppalaisen maahanmuuttajien integroimiseen tähtäävän perusmallin voi siis viime aikoina sanoa lähestyneen toisiaan. Yhteiskuntien monimuotoistuminen ollaan hyväksymässä tosiasiana, mutta samanaikaisesti uusien väestöryhmien kulttuuristen oikeuksien täysimittaiseen, multikulturalistiseen, toteutumiseen suhtaudutaan aikaisempaa kriittisemmin. Sen sijaan korostetaan yhteiskunnan kaikkien jäsenten yksilöllistä vastuuta pitää huolta oman paikkansa löytämisestä ja oman asemansa parantamisesta, samoin kuin tarvetta sitoutua identifiikaation tasolla asuinmaahansa ja sen länsimaisten arvojen mukaiseen kulttuuriseen järjestelmään.

Niin sanotulta kantaväestöltä odotetaan puolestaan syrjimättömyyttä ja tilan antamista yhteiskunnan normien sisään asetuville erilaisuuden muodoille. Avainsanana on viime vuosina toiminut erityisesti interkulttuurisuus. Kulttuurien välisyyden nimissä on perustettu esimerkiksi väestöryhmien välistä vuorovaikutusta ja dialogia edistäviä kohtaamispaikkoja ja keskustelufoorumeita. Monoetnisyyden sijaan on haluttu julkisesti tukea enemmän monietnistä toimintaa. Interkulttuurisuuden sisältö kaikkea toimintaa läpäisevänä periaatteena on kuitenkin vielä epäselvä.

Suomalainen kotouttamispolitiikka

Kun maahanmuutto Suomeen alkoi kasvaa 1980-luvun lopulta lähtien, maassa oli jo olemassa tietty vähemmistöoikeuksien traditio. Suomenruotsalaisia ja ortodokseja ei oikeastaan voi pitää kulttuurisina vähemmistöinä muuten kuin määrällisessä mielessä, koska molemmilla väestöryhmillä on pitkälti yhtäläinen oikeudellinen asema suomenkielisen väestön ja luterilaisen kirkon jäsenten kanssa. Saamelaiden ja ortodoksien asema on hiljalleen parantunut, erityisesti 1960-luvun lopulta lähtien. 1990-luvulla tehdyssä perusoikeusuudistuksessa saamelaisille, romaneille ja muille ryhmille taattiin oikeus kielensä ja kulttuurinsa säilyttämiseen ja kehittämiseen, ja tämä kirjaus tuli myös osaksi uuden perustuslain 17 pykälää.

Muuttoliikkeen aiheuttamat haasteet suomalaiselle yhteiskunnalle hyväksyttiin myös suhteellisen nopeasti ja yksimielisesti, ja sekä valtio että muuttoliikkeen kohteena olevat kunnat ryhtyivät kotoutumista edistäviin toimenpiteisiin. Erityisesti alkuvaiheessa muuttoliikkeessä korostui inkeriläisten paluumuuton lisäksi turvapaikanhakijoiden määrän lisääntyminen. 1990-luvun terminologiassa ja poliittisissa toimissa korostuivat siten turvapaikanhakijoihin liittyvät kysymykset ja pakolaisten asema.

Kotouttamislainsäädännön kehitystä edelsi kaksi valtiollista neuvottelukuntaa: pakolaisasiain neuvottelukunta sekä pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunta. Näiden neuvottelukuntien mietintöihin vuosilta 1989 ja 1994 kirjattiin suomalaisen kotouttamispolitiikan yksi keskeinen linjaus eli ns. normaalipalvelujen periaate. Tämän periaatteen mukaan maahanmuuttajille tarkoitettujen palvelujen järjestämiseksi ei tullut perustaa erillisiä pysyviä organisaatioita. Palvelut tuli järjestää siten, että kukin viranomainen huolehtii omaan toimialaansa kuuluvista tehtävistä myös maahanmuuttajien osalta.

Maahanmuuttajien erityistarpeet oli kuitenkin tarkoitus ottaa huomioon näiden viranomaisten ja palveluorganisaatioiden toiminnassa. Palvelujärjestelmiä tuli kehittää siten, että muodostumassa olevien uusien pysyvien vähemmistöjen tarpeet otettaisiin asianmukaisesti huomioon. Pakolaisasiain neuvottelukunnan mukaan Suomen tuli ”kehittää yhteiskuntaansa ja ihmisten asenteita sitä silmällä pitäen, että suomalaisessa yhteiskunnassa tulee olemaan pysyvästi tai määräajaksi nykyistä enemmän ulkomaalaistaustan omaavia ihmisiä”. (Ks. tarkemmin Joronen 2005; Saukkonen, Ruusuvirta ja Joronen 2007.)

Vuonna 1997 valtioneuvosto antoi periaatepäätöksen hallituksen pakolais- ja maahanmuuttopolitiittiseksi ohjelmaksi. Tässä asiakirjassa määriteltiin tavoitteeksi kaikkien maahanmuuttajien joustava ja tehokas integroituminen suo-

malaiseen yhteiskuntaan ja työelämään. Maahanmuuttajien mahdollisuutta ylläpitää äidinkieltään ja vaalia alkuperäistä kulttuuriaan pidettiin hyvänä sekä koko yhteiskunnan että maahanmuuttajien oman edun kannalta.

Ohjelman yhtenä tavoitteena ollut erityinen laki turvapaikanhakijoiden vastaanotosta ja maahanmuuttajien kotoutumisesta tuli voimaan 1.5.1999. Tämä laki antaa kotoutumiselle varsin tarkan määritelmän: kotoutumisella tarkoitetaan maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen. Kotouttamisella tarkoitetaan puolestaan viranomaisten järjestämiä kotoutumista edistäviä ja tukevia toimenpiteitä, voimavaroja ja palveluja sekä maahanmuuttajien tarpeiden huomioon ottamista muita yhteiskunnan palveluja ja toimenpiteitä suunniteltaessa ja järjestettäessä.

Suomalaisessa kielenkäytössä integraatiolle haluttiin antaa suomalainen termi ”kotoutuminen” nimenomaan siksi, että haluttiin välttää sellaisia integraatio-termin ulottuvuuksia, jotka viittaavat sulautumiseen tai sopeutumiseen. Kotoutumisen avulla haluttiin korostaa maahanmuuttajien oikeuksia säilyttää omat kulttuuripiirteensä ja luoda kotoutumisesta myönteisiä mielikuvia (ks. Paananen 2005.)

Suomalaisen kotouttamispolitiikan taustalla on nähtävissä myös se lähtökohta, että kotoutuminen on kaksisuuntaista. Maahanmuuttajien yhteiskuntaan integroitumisen lisäksi myös suomalaisen yhteiskunnan ja niin sanottuun kantaväestöön kuuluvien tulee mukautua uuteen tilanteeseen, jota määrittää ennemmin monimuotoisuus kuin yhdenmukaisuus.

Valtioneuvoston vuonna 2009 eduskunnalle antamassa selonteossa kotouttamislain toimeenpanosta huomautetaan, että kotoutuminen on ”vuorovai-
kutusta, sitä kuinka maahan muualta muuttanut henkilö pystyy käyttämään hyväksi yhteiskunnan luomia mahdollisuuksia”. Tämä edellyttää pyrkimistä syrjimättömään ja yhdenvertaiseen yhteiskuntaan sekä muutoksia palvelujärjestelmässä, samoin kuin ihmisten välisessä arkipäiväisessä vuorovaikutuksessa.

Selonteon mukaan koko yhteiskuntaa voidaan pitää sosiaalisesti kotoutuneena, kun sen osat (yksilöt ja ryhmät) ovat läheisessä ja kiinteässä vuorovaikutuksessa keskenään. Tällöin toteutuu myös tarvittava sosiaalinen koheesio tai yhteenkuuluvuus. Kaikkineen korostetaan kuitenkin, että kotoutuminen on prosessi, ei niinkään saavutettu asiantila.

Vaikka kotoutumisprosessi kattaa yleisimmällä tasolla kaikki maahanmuuttajat ja myös kantaväestön, oikeus yksilöllisiin kotoutumista edistäviin toimenpitei-

siin kuten kotoutumissuunnitelmaan ja kotoutumistukeen on huomattavasti rajatumpi. Kotoutumissuunnitelmaan on ollut oikeutettu Suomeen muuttanut ja Suomessa asuva henkilö, joka on työtön työnhakija tai toimeentulotuen tarpeessa tai alle 18-vuotias. Tämä oikeus on kestänyt kolme vuotta maahanmuuttajan ensimmäisen kotikunnan väestötietojärjestelmään merkitsemisestä.

2000-luvun puolella suomalaisessa maahanmuuttopolitiikassa tapahtui merkittävä käänne. Aikaisemmin oli painotettu humanitaarisia kysymyksiä, mutta sen rinnalla alettiin korostaa aktiivista maahanmuuttopolitiikkaa, jonka tarkoituksena oli saada Suomeen lisää työntekijöitä. Anneli Jäätteenmäen hallituksen ohjelma vuodelta 2003 ilmaisi ensimmäisen kerran tavoitteekseen työperäisen maahanmuuton edistämisen huoltosuhteen niin edellyttäessä, mikä linjaus on sittemmin toistunut Matti Vanhasen molempien hallitusten ohjelmissa.

Vuonna 2006 valtioneuvosto hyväksyi periaatepäätöksenä hallituksen maahanmuuttopoliittisen ohjelman, jossa työperäinen maahanmuutto oli aikaisempaa selvemmin esillä. Lisäksi ohjelmassa linjattiin, että turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten ohella myös työn perässä Suomeen muuttavat ja heidän perheenjäsenensä tarvitsevat opastusta suomalaiseen yhteiskuntaan asettumisensa tueksi. Tämän linjauksen mukainen kotouttamispolitiikan alan laajennus onkin käynnissä olevan kotouttamislainsäädännön kokonaisuudistuksen yksi tavoite.

Kotouttamislaki on luonteeltaan puitelaki, joka ohjaa kotouttamista ja jossa määritellään erityisesti valtion, alue- ja paikallisviranomaisten työpajoa kotouttamisessa. Siinä ei kuitenkaan säädetä palvelujen sisällöstä tai tuottamisesta, jotka perustuvat pääasiassa eri sektoreiden omiin lainsäädäntöihin. Lisäksi kotouttamisen käytännön toteutuksessa kunnilla – joiden vastuulla suuri osa kotouttamisen kannalta olennaisista julkisista palveluista on – on Suomen paikallisen itsehallinnon mukaisesti varsin laaja itsenäinen päätäntävalta. Kotouttamislaki velvoittaa kuitenkin kunnat tekemään omat kotouttamisohjelmansa sekä seuraamaan ohjelman toteutumista ja vaikutuksia.

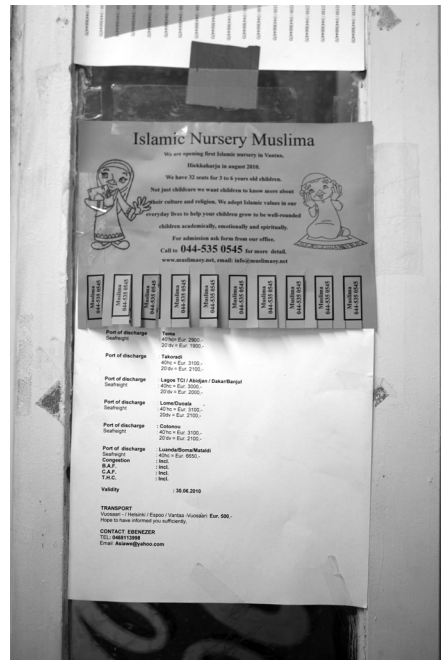
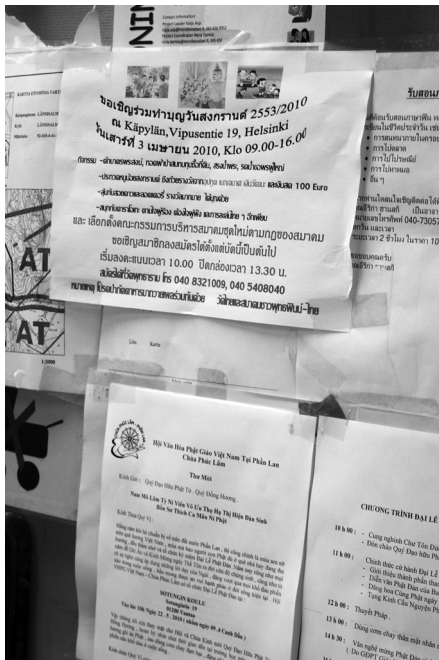
Pääkaupunkiseudulla kotouttamisohjelmatyö käynnistyi itse asiassa jo ennen lain voimaan tuloa, ja pääkaupunkiseudun voi muutenkin sanoa näyttäneen monella tapaa tietä sekä kansalliselle kotouttamispolitiikalle että paikallisille kotouttamiskäytännöille. Tuula Jorosen (2005) mukaan pääkaupunkiseudun kuntien ohjelmista on tullut valtion yksityiskohtaisen ohjauksen puutteesta huolimatta sekä rakenteeltaan että hengeltään hyvin samanlaisia, koska kaikissa pohjana ovat olleet pakolaisten vastaanotosta saadut kokemukset, niiden myötä vakiintuneet käytännöt sekä kuntien tiivistyvä yhteistyö.

Suomi eurooppalaisessa kehyksessä

Suomen nykyinen kotouttamispolitiikka on eurooppalaisten maahanmuuttajapolitiikkojen joukossa hengeltään monikulttuurisuuspainotteinen. Kotoutumisen määritelmä on miltei täsmälleen sama kuin Alankomaissa maan multikulturalistisella kaudella: tavoitteena on yksilöiden integroituminen etnisen tai kulttuurisen identiteettinsä samalla säilyttäen.

Monien hallinnonalojen ja paikallistason kotouttamispoliittisissa dokumenteissa kulttuurisesta monimuotoisuudesta puhutaan myös hyvin myönteiseen sävyyn, ja Suomi ymmärretään useista yhteisöistä koostuvaksi yhteiskunnaksi. Esimerkiksi Espoon ja Vantaan uusimmissa kotouttamisohjelmissa monikulttuurisuus nähdään antropologis-sosiologisen kulttuurikäsitteen mukaisesti eri kulttuurisia ja kielellisiä taustoja edustavien ryhmien tasa-arvoisena rinnakkaiselonä. Maahanmuuttajien yhteisöjen säilymistä pidetään toisinaan tärkeänä etenkin välineellisistä, yksilöiden kotoutumista edistävästä syistä. Usein kulttuurien kirjo nähdään kuitenkin myös arvona sinänsä.

Tämä on kuitenkin vain osatotuus. Suomalainen yhteiskunta näyttäisi toki varsin toisenlaiselta, jos maassa olisi toteutettu hyvin liberaalia maahanmuuttopolitiikkaa ja jos monikulttuurisuudella todella olisi niin vahva ideologinen asema kuin jotkut maahanmuutto- ja monikulttuurisuuskriittiset tahot ovat viime aikoina esittäneet (ks. esim. Halla-aho 2009).

Pakolais- ja turvapaikkapolitiikan todellisesta vapaamielisyydestä ja työvoiman maahanmuuton tehokkuudesta kertovat varsin selkeästi ne luvut, jotka osoittavat, että ulkomaalaisten ja ulkomaalaistaustaisten osuus Suomen väestöstä on yhä läntisen Euroopan alhaisimpia. Suomalaisessa kotouttamispolitiikassa puolestaan käytännön toimien tasolla ja taloudellisia resursseja jaettaessa yksilöiden suomalaiseen yhteiskuntaan integroitumista painottava ulottuvuus on ollut selvästi vahvempi kuin uusien vähemmistöjen kollektiivisten identiteettien ylläpito ja kehittäminen.

Eri lähteistä saatavissa olevan tiedon varassa vaikuttaa kaikkineen siltä, että kotouttamiseen ja kotoutumiseen suunnatut julkiset varat ovat pahasti riittämättömät suhteessa nykyisiin tarpeisiin. Oleskeluluvan saaneet turvapaikanhakijat joutuvat asumaan vastaanottokeskuksissaan, koska halukkaita kuntia pakolaisten vastaanottamiseen valtion nykyisellä tuella ei ole riittävästi. Kunnat valittavat myös sitä, että käytettävissä olevat suomi toisena kielenä -opetuksen varat eivät riitä siihen, että koulujen kaikilla oppilailla olisi oppimiseen riittävä suomen (tai ruotsin) kielen taito. Aikuisväestön kotouttamiskoulutuksessa tilanne on ilmeisesti vielä huonompi.

Kotouttamispolitiikan toinen puoli eli oikeus oman kieltensä ja kulttuurinsa säilyttämiseen toteutuu nykyisissä oloissa ennen muuten koululaisten oikeutena kotikieltensä sekä oman uskontonsa opetukseen. Jatkuvasti monimuotoistuvissa oloissa vaikuttaa kuitenkin siltä, että tältäkin osin käytettävissä olevat resurssit ovat pahasti riittämättömät suhteessa todelliseen tarpeeseen. Vaikka lainsäädäntö antaa toisin ymmärtää, asia on käytännössä kantaväestön hyvän tahdon ja maahanmuuttajien oman aktiivisuuden varassa.

Julkisista varoista jaetaan jonkin verran resursseja maahanmuuttajien yhdistystoimintaan. Osa näistä kaikkineen varsin vähäisistä varoista on suunnattu oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen, mutta yhdistysten käyttöön tarkoitettuista kotouttamisvaroistakin huomattava osa painottuu kotouttamisen yksilöiden osallistumista ja sen edesauttamista koskevaan puoleen. Viime aikoina tämä painotus näyttää edelleen vahvistuneen.

Tavoite kantaväestöön kuuluvien suomalaisten kotouttamisesta aikaisempaa monimuotoiseen todellisuuteen ei sekään ole ristiriidaton. 1990-luvun lopulta lähtien meillä on alkanut olla merkkejä kansakunnan ja yhteiskunnan uudelleen ymmärtämisestä siten, että suomalaisuus ymmärretään etnisesti ja kulttuurisesti laajempaan kuin suomen kieltä, luterilaista uskontoa ja pitkiä historiallisia juuria korostaneessa ”fennomaanisessa” kansakuntakäsityksessä.

Perinteiset historialliset vähemmistöt ovat päässeet aikaisempaa enemmän esille ns. Suomi-kuvassa, ja esimerkiksi Radio Ylen Ykkösen kuuntelijat ovat tottuneet kuulemaan venäjän-, englannin ja romanikielellä kerrottuja uutisia. Sellaiset televisio-ohjelmat kuin Basaari, Ähläm Sähläm ja Mogadishu Avenue sekä Kansallisteatterin Sorsastaja- ja Kassandran Zambezi-näytelmä ovat tuoneet yhteiskunnan muutoksen julkisuuteen ja julkiseen keskusteluun. Jalkapallon tasoa Suomessa ovat olleet nostamassa mm. Jeremenkon ja Hetemajin veljekset.

Toisaalta Suomessa on pääkaupunkiseudullakin yhä varsin hyvin mahdollista elää sellaisessa sosiaalisessa ympäristössä ja viestintämaisemassa, jossa perinteinen kansakuntakäsitys on yhä voimissaan. Jos maahanmuutosta ja etnis-kulttuurisesta monimuotoistumisesta saa kuulla, se tulee vastaan etenkin kielteisistä asioista kertovien uutisten muodossa: suomen kieltä osaamattomia koulu-laisia, naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, ihmiskauppaa ja salakuljetusta.

Siihen, että yhteiskunta ymmärrettäisiin monimuotoiseksi eikä kahtiajakautuneeksi, on vielä pitkä matka. Helsingin Sanomien Sunnuntai-sivuilla oli 22.11.2009 kolmen sivun kirjoitus Hakunilan kehityksestä ”maahanmuuttajälähiöksi”. Kirjoituksessa vedettiin selvä raja alkuperäisten hakunilalaisten ja maahanmuuttajien välille, ja sen ingressissä ilmaistiin jutun tulkintahorisontti suoraan ja selkeästi: ”Jukkis Järäinen ja muut Hakunilassa 1970-luvulta asuneet uudisraivaajat kertovat, miltä tuntuu, kun maahanmuuttajat valtaavat kotikadun.”

Ajankohtaisia kysymyksiä

Maahanmuuttajapolitiikkojen kansainvälisessä vertailussa (MIPEX) Suomi menestyy varsin hyvin. Suomalaiseen kotouttamispolitiikkaan ja moniin maahanmuuttajien ja heidän jälkeläistensä suomalaiseen yhteiskuntaan sijoittumiseen liittyviin toimenpiteisiin voidaankin epäilemättä yleisellä tasolla suhtautua varsin myönteisesti. Lainsäädännön tasolla monet asiat syrjinnän ja rasismien vastustamisesta yksilöiden integroitumisen kautta kulttuuristen identiteettien ylläpitoon ovat varsin hyvällä mallilla.

Käytännössä esille nousee kuitenkin kaksi suurta kysymysmerkkiä. Näistä ensimmäinen koskee taloudellisia resursseja ja sitä kautta myös eri hallinnonalojen ja hallinnon tasojen mahdollisuuksia käytännössä tavoittaa säädettyjen lakien mukaisia tavoitteita. Vaikuttaa siltä, että suomalaisessa yhteiskunnassa ei ole likimainkaan riittäviä valmiuksia maksaa onnistuneen kotoutumisen vaatimia kustannuksia.

Tällainen asennoituminen ei ole riskitöntä. Eurooppalaisten esimerkkien ja kokemusten valossa voidaan perustellusti olettaa, että epäonnistuneesta kotoutumisesta myöhemmin maksettava hinta on paljon korkeampi kuin kotoutumisen alun perin vaatimat kustannukset. Lisäksi joidenkin kielteisten seurausten kuten väestöryhmien välisten jännitteiden tai yhteiskuntaan identifioitumattomuuden kustannuksia on vaikea edes mitata.

Toinen kysymysmerkki koskee yhteiskunnan pitkän tähtäimen muutosta ja pysyvien uusien etnisten ja kulttuuristen yhteisöjen syntymistä maahamme. Näitä uusia vähemmistöjä rakentuu väistämättä jo tähänastisen muuttoliikkeen seurauksena, ja monet niistä tulevat olemaan kooltaan suurempia kuin esimerkiksi nykyiset saamelais- ja romaniyhteisöt.

Muuttoliike myös jatkuu hyvin suurella todennäköisyydellä tulevaisuudessa. Tähän vaikuttavat ennen muuta Euroopan ja sen ulkopuolisten alueiden väestökehitys, globaalit elintasoerot, kansainvälinen talouselämä sekä erilaiset riskitekijät eri puolilla maailmaa. Lamasta huolimatta näyttää siltä, ettei Suomen poliittinen eliitti ole myöskään halukas tekemään Suomesta sellaista linnaketta kuin maa oli toisen maailmansodan jälkeisinä ensimmäisinä vuosikymmeninä.

Nykyistä lainsäädäntöä linjattaessa ja monikulttuurisuudesta keskusteltaessa ei ilmeisesti ole ainakaan tähän mennessä loppuun asti mietitty, mitä yhteiskunnan etninen ja kulttuurinen monimuotoistuminen käytännössä tarkoittaa. Mikä on perustuslain 17 pykälän, jossa saamelaisille alkuperäiskansana, romaneille sekä *muille ryhmille* taataan oikeus ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan, todellinen sisältö?

Lainsäädännön puitteissa tapahtuva kulttuuristen traditioiden mukainen toiminta, joka ei vaadi julkisia resursseja tai aiheuta muutospaineita yhteiskunnan ”normaaleille” käytännöille, kuuluu nimittäin vallitsevan kansainvälisen oikeusnormiston mukaisiin yksilöllisiin ja kollektiivisiin perusoikeuksiin. Tässä mielessä perustuslain linjaus vahvistaa oikeudet, jotka ihmisillä olisi olemassa muutenkin.

Käytännössä asia ei ole kuitenkaan näin yksinkertainen. Sekä perustuslaki että kotouttamislain määritelmä kotoutumisesta antavat mahdollisuuden ymmärtää, että kielen ja kulttuurin ylläpitämisessä ja kehittämisessä on kyse enemmän kuin vain siedetyksi tai suvaituksi tulemisesta kantaväestön ja julkisten viranomaisten taholta. Asia voidaan tulkita myös siten, että se tarkoittaa vähemmistökulttuurien julkista tukemista sekä mahdollisuutta osallistua aktiivisesti

yhteiskunnan kehittämiseen ja vähemmistöintressien valvomiseen ja edistämiseen. Jotkut maahanmuuttaja- tai vähemmistöyhdistykset näyttävät myös tekevän tämäntyyppisen tulkinnan.

Kysymykseen ei ole itsestään selvää ratkaisua, ja siksi siitä pitäisi keskustella Suomessa nykyistä enemmän. Jos on tarkoitus, että julkinen valta Suomessa myös aktiivisesti tukee uusien vähemmistöjen kollektiivisia identiteettejä ja niiden edustamien intressien organisoitumista, joudutaan väkisininkin miettimään resurssien riittävyttä. Suotuisimmassakaan mahdollisissa olosuhteissa kaikille ei voida jakaa resursseja kaikkeen. Taloudellisten voimavarojen jakamiseen eri yhteisöille ja erilaisiin tarpeisiin olisi hyvä olla olemassa selkeät pelisäännöt. Se auttaisi myös maahanmuuttajaryhmiä ja uusia etnisiä ja kulttuurisia vähemmistöjä tietämään paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Toisaalta kysymys on myös kulttuuristen oikeuksien toteutumisen yhdistämisestä yhteiskunnan yleisen toimivuuden kannalta suotuisaan kehitykseen. Kulttuuristen seikkojen maksimaalinen huomioon ottaminen johtaa helposti vaatimukseen ”super-sensitiivisyydestä”, joka puolestaan vie resursseja varsinaiselta toiminnalta. Esimerkiksi julkisen palvelun järjestäjälle saattaa syntyä kohtuuttomia vaikeuksia erilaisten toimintavaihtoehtojen löytämisessä kaikille niille, joilla on kulttuurisia perusteita kieltäytyä ”normaalista toiminnasta”.

Kyse ei kuitenkaan ole ainoastaan ajasta, rahasta ja muista voimavaroista. Kyse on myös yhteisten pelisääntöjen jakamisesta yhteiskunnassa: mitkä ovat niitä toimintaperiaatteita ja -käytäntöjä, joihin kaikkien maahanmuuttajien ja heidän jälkeläistensä katsotaan joutuvan sopeutumaan, ja missä asioissa voidaan puolestaan tehdä poikkeuksia. Näiden poikkeusten olemassa olo ja oikeutus niin sanotun kantaväestön tulisi puolestaan hyväksyä. Standardivastausta ei ole olemassa tähänkään kysymykseen, suomalaisten täytyy vastata siihen itse.

Näiden asioiden lisäksi Suomessa olisi syytä käydä keskustelua myös siitä, mikälainen on se käsitys Suomesta ja suomalaisesta yhteiskunnasta, johon myös pitkällä aikavälillä kaikki sen jäsenet voivat samastua. Zachris Topelius lausui yli sata vuotta sitten Maamme-kirjassaan seuraavat sanat: ”Mutta sanottu on, että kaikki, jotka pitävät ja rakastavat tätä maata isänmaanansa, – kaikki, jotka noudattavat tämän maan lakia ja tekevät työtä sen hyväksi, ovat yhtä kansaa.” Näkemys on yhä toimiva, mutta se ei ole keskustelun pääte- vaan alkupiste. Se pakottaa miettimään, mitä isänmaanrakkkaus, lakien kunnioitus ja työ yhteiskunnan hyväksi tänään tarkoittavat.

Lähteet

Castles, Stephen & Miller, Mark J. (2009). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Palgrave Macmillan, New York.

Geddes, Andrew (2003). *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. SAGE, London.

Halla-aho, Jussi (2009). *Kirjoituksia uppoavasta lännestä*. Tampere.

Joronen, Tuula (2005). *Maahanmuuttajien palvelut pääkaupunkiseudulla*. Teoksessa Joronen, Tuula (toim.) *Maahanmuuttajien elinolot pääkaupunkiseudulla*. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.

Paananen, Seppo (1999). *Suomalaisuuden armoilla: ulkomaalaisten työnhakijoiden luokittelu*. Tilastokeskus, Helsinki.

Saukkonen, Pasi (2007). *Politiikka monikulttuurisessa yhteiskunnassa*. WSOY, Helsinki.

Saukkonen, Pasi & Ruusuvirta, Minna & Joronen, Tuula (2007). "Tulossa on jotain juttuja": kyselytutkimus pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuuritoimijoiden suhteesta maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen. Cuporen verkkojulkaisu 2. Cupore ja Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki. http://www.cupore.fi/documents/monikulttuurisuus_kyselyjulkaisu.pdf

ISLÂM KÜLTÜR MERKEZLERİ BİRLİĞİ
HELSINKI

Monikulttuurisuuden käsitteen mieli

OLLI LÖYTTY

Nykyinen keskustelu monikulttuurisuudesta alkaa jo tympiä. Jos se vain olisi vallassani, kieltäisin koko sanan lausumisen tai ainakin vaatisin sen käyttäjiltä tarkan selityksen, missä merkityksessä he siitä puhuvat. Liian usein monikulttuurisuus on vain ylimalkainen nimitys jollekin tarkemmin määrittelemättömälle yhteiskunnalliselle kehityslinjalle. Käyttäjistä ja tarkoituksesta riippuen se voi olla yhtä lailla poliittisen toiminnan tavoite tai pahin mahdollinen kirošana. Kun monikulttuurisuus merkitsee yhdelle paitsi monimuotoisuutta myös moniarvoisuutta, uhkaa se toisen mielestä yhteiskunnan rauhaa ja eheyttä.

Mutta mitä vikaa itse sanassa on? Eikö monikulttuurisuus käsitteenä kuvaa nasevasti viimeisen parinkymmenen vuoden aikana kiihtyneen maahanmuuton synnyttämää yhteiskunnallista tilannetta, jossa Suomeen virtaa ja asettuu muiden kulttuurien edustajia omina ajattelu- ja toimintatapoineen?

Jo *kulttuurin* käsitteeseen sisältyy perustava ongelma. Yllättävän harvoin pohditaan, mitä ne sellaiset kulttuurit ovat, joiden moneudesta monikulttuurisuudessa on kyse. Onko olemassa toisistaan erillisiä, puhtaita kulttuureita, vai onko kulttuuristen ainesten sekoittuneisuus sittenkin kaikkien kulttuurien ominaispiirre? Entä mikä on kulttuurin ja etnisyyden, mikä taas kulttuurin ja uskonnon suhde?

Kulttuurin käsitteen yleisen epämääräisyyden ja tulkinnanvaraisuutta tuottavan monimerkityksisyyden lisäksi monikulttuurisuuskäsitteen ongelmallisuus piilee sen synnyttämässä historiatulkinnessa¹. Jos Suomeen on todellakin tällä

¹ Kulttuurin käsitteen monimerkityksisyys on kantavana ajatuksena pamfletissani *Maltillinen hutu* ja muita kirjoituksia kulttuurien kohtaamisesta (2008).

hetkellä kehkeytyvässä monikulttuurinen yhteiskunta, niin tarkoittaako se sitä, että elimme aiemmin yhtenäiskulttuurissa? Puhe nykyisen maahanmuuton myötä monikulttuuristuvasta Suomesta tuottaa väistämättä käsityksen Suomen yksikulttuurisesta menneisyydestä. Toisin sanoen nykyisen moninaisuuden korostaminen hämärtää historian kirjoa. Kun tilanneanalyysi perustuu käsitykseen, jonka mukaan aiemmin yksikulttuuriseen, yksietniseen ja yksiuskontoiseen maahan olisi muutama vuosikymmen sitten alkanut virrata kulttuurista, etnistä ja uskonnollista moneutta, ei ole mikään ihme, että niin monet ovat valmiita soittamaan hälytyskelloja.

Monikulttuurisuuden käsitteen perimmäinen ongelma piilee kuitenkin siinä, että se mielletään helposti pikemmin muiden kuin meidän ominaisuudeksi. Monikulttuurisia ovat maahanmuuttajat tai hieman laajemmin ymmärrettynä kaikki ne, joiden ajatellaan poikkeavan kulttuurisesti, etnisesti ja uskonnollisesti maan kantaväestöstä. Viimeistään 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulla on muodostunut jo itsestäänselvydeksi, että monikulttuurisuus viittaa nimenomaan nykyiseen maahanmuuttoon ja sen yhteiskunnallisiin seurauksiin, eikä esimerkiksi globalistumisen myötä lisääntyneisiin enemmän tai vähemmän paikallisten kulttuuristen ilmiöiden kiertoon ja sekoittumiseen kaikkialla maailmassa. Ylipäänsä kyse ei ole moninaisuudesta sinänsä vaan etnisistä, kulttuurisista ja uskonnollisista eroavuuksista – siitä, mikä ei ole yhteistä.

Erottelu harrastavat yhtä lailla utopismiin taipuvalle optimistit kuin ne, joiden mielestä maahanmuutto ja erilaisten kulttuurien yhteiselo samassa tilassa synnyttää väistämättä hallitsemattoman kaaoksen. Hieman toisin ilmaistuna: sekä ksenofobia (vieraanpelko) että ksenofilia (vieraan rakastaminen) perustuvat oletukseen ihmisten ja kulttuurien eriarvoisuudesta.² Kaiken kaikkiaan rintamalinjat piirtyvät nykykeskustelussa selkeinä näkyviin: on niitä, jotka vastustavat monikulttuurisuutta ja on niitä, jotka kannattavat sitä, eikä kummaltakaan osapuolelta löydy oikein halua ymmärtää vastapuolen näkökantoja. Monikulttuurisuuden ”vastustaminen” ja ”kannattaminen” viittaavat aivan tiettyyn merkitykseen eli monikulttuurisuuden mieltämiseen poliittisena päämääränä.

Jos ajatellaan nykyistä eipäs-juupas-tasolle juuttunutta keskustelua monikulttuurisuuden kannattajien ja vastustajien välillä, ennuste tilanteen kehittymiseksi parempaan suuntaan ja ongelmien ratkaisemiseksi ei ole lupaava. Perin harvoin kuulee kenenkään ehdottavan, että eroihin tarrautumisen sijaan pitäisi yrittää etsiä yhteistä maaperää ja kysyä, mikä meille erilaisista kulttuurisista aineksista rakentuville yksilöille on yhteistä. Miksi me olemme niin kovin kärkeä näkemään eroja yhtäläisyyksien kustannuksella? Ongelma piilee siinä,

² Ksenofobiasta ja ksenofiliasta ks. Lehtonen, Löytty & Ruuska 2004, luvut 9 ja 10.

että erilaisuus sisältyy jo niihin käsitteisiin, joilla maailman kulttuurista monimuotoisuutta hahmotetaan. Koska monikulttuurisuus nähdään ensisijaisesti monina toisistaan poikkeavina kulttuureina eikä kulttuuria ilmiönä luonnehtivana moninaisuutena, kulttuurien yhteisillä tai samankaltaisilla piirteillä ei ole oikein mahdollisuutta nousta esiin.

Luokiteltu todellisuus

En tiedä muista maailman kulttuureista, mutta ainakin länsimainen maailmankatsomus perustuu luonnontieteestä tutun ajattelutavan mukaisesti luokitteluun. Ja luokittelu taas edellyttää hienojakoista erottelua. Paraatiesimerkki tästä on tietysti Linnén kasvioppi, mutta samanlaista jäsennystä on sovellettu moniin muihinkin asioihin ja ilmiöihin. Ajatellaanpa vaikka sitä vimmaa, jolla länsimaiset ihmiset ovat luokitelleet ihmisiä milloin minkäkinlaisin perustein silmien- ja kallonmuodosta ihonväriin, uskonnoista yhteiskuntajärjestykseen, elinkeinoista elinajanodotteeseen. Kun intohimona on ollut järjestellä maailma siisteihin luokkiin, ei ole mikään ihme, että niinkin tulkinnanvaraisia käsitteellistyksiä kuin kulttuureita on ryhmitelty ikään kuin ne olisivat eläin- tai kasvilajeja. Vaikka tieteellisen luokittelun ihanteena on objektiivisuus, ryhmittelijä itse – tuo länsimaisen sivilisaation ylvään tuote eli tiedemies – on taipuvainen asettamaan oman kulttuurinsa muiden kulttuurien edelle ja yläpuolelle.

Oikeastaan usko eurooppalaisen kulttuurin paremmuuteen muihin kulttuureihin verrattuna on luokitteluissa mukana alusta alkaen, sillä Euroopan historiaa – sen ”edistymistä” kehittymättömyyden tilasta kohti yhä täydellisempää luonnon ja teknologian hallintaa – käytetään kulttuurikategorioiden arvioimisen mittatikkuna. Ei-eurooppalaiset kulttuurit saavat pisteitä sen mukaan, kuinka lähelle ne yltävät eurooppalaisen kulttuurin saavutuksia. Näin esimerkiksi kiinalainen kulttuuri saa bonuksia ruudin keksimisestä.

Kun siis puhumme kulttuureista, astumme tahtomattammekin sisään sellaiseen maailmaan, jossa kulttuureiksi nimetyt kategoriat nähdään keskenään erilaisiksi, selvärajaisiksi entiteeteiksi. Silloin on kovin vaikea puhua kulttuurien sekoittumisesta, päällekkäisyydestä, limittyemisestä tai edes keskinäisistä vaikutussuhteista. Olipa luokittelun perusteena sitten kieli, etnisyys, uskonto, syntymämaa – jotka yhdessä muodostavat aika kattavan kuvan siitä, mihin kaikkeen kulttuureista puhuttaessa viitataan – kategoriat näyttävät erillisiltä. Näin ajattelun on mahdotonta luokitella tai edes tunnistaa niitä, jotka syystä tai toisesta eivät mahdu yksiselitteisesti vain yhteen luokkaan: niitä, joilla on kaksi äidinkieltä, niitä joiden vanhemmat edustavat eri uskontoja tai etnisiä taustoja, niitä

joiden muuttoreitti on polveileva ja joiden perhe on hajallaan ympäri maailmaa. Saplunaan ei myöskään sovi ajatus ”matkalaukkulapsista”, ”kolmannen kulttuurin lapsista” (*third culture kid*) tai niistä, joita on milloin mistäkin syystä kutsuttu kosmopoliiteiksi. Tiukasti rajatut kategoriat estävät näkemästä senkin, että oikeastaan me kaikki olemme monien erilaisten kulttuurien tuotteita. Kukaan nykyajan mediamaailmassa elävä ei voi kiistää väitettä siitä, että meitä ympäröivä ja meihin vaikuttava kulttuuri on punottu globaaleista aineksista.

Monikulttuurisuudesta puhuttaessa kulttuuri on siis asia, joka pikemmin erottaa kuin yhdistää. Jos yrittäisin väittää vastaan viittaamalla vaikkapa kulttuurin moniin merkityksiin, joutuisin asiaa todistelllessani operoimaan käsitteellä, joka vetää selityksiltäni maton alta. Koska kulttuurista on nykykeskusteluissa muodostunut keskeinen ihmisiä erotteleva maailmanhahmottamisen väline, väitteet kulttuureja yhdistävistä asioista toistavat tahtomattaankin ajattelutapaa, jonka mukaan kulttuurit ovat toisistaan erillisiä ja jossa ihmiset lajitellaan tarkkarajaisiksi ryhmiksi nimenomaan edustamiensa kulttuurien perusteella. Jos viittaa esimerkiksi länsimaisen ja itämaisen kulttuurin yhteiseen historiaan tai perustaan, argumenttini lyö itseään korvalle, sillä jo kysymyksenasetteluun sisältyy – halusin sitä tai en – käsitys kahdesta toisistaan ainakin jossain määrin erillisestä kulttuuripiiristä.

Tulin ajatelleeksi asiaa lukiessani Jaakko Hämeen-Anttilan *Mare nostrumia* (2006). Tässä eurooppalaisen ja arabialais-islamilaisten kulttuurien yhteisiä juuria jäljittävässä teoksessaan Hämeen-Anttila kirjoittaa:

Välimeren alueen kulttuurin ymmärtämiseksi meidän on syytä luopua myös siitä harhaluulosta, että alueen kulttuurit jotenkin jakautuisivat kahteen päähaaraan, ”eurooppalaiseen” ja ”aasialaiseen”. Tällaiselle jaolle ei ole olemassa mitään perusteita. Arabialais-islamilaisten kulttuuri on yhtä lailla kreikkalaisen kulttuurin perillinen kuin länsieurooppalainenkin. (s. 19.)

Väite on helppo ymmärtää ja uskoakin, mutta ihan helppoa sitä ei ole omaksua koulussa opittuun (länsimaiseen) historiokuvaan, joka perustuu erilaisten periodien ja kansojen sekä niiden välisen järjestyksen muistamiseen. Ymmärryksemme menneisyydestä rakentuu pitkälti sen varaan, että osaamme *erottaa* aikakaudet, kulttuurit ja kansat toisistaan. Maailmankuvaamme jäsentävät Hämeen-Anttilan lainausmerkkien sisälle kirjoittamat käsitteet kuten ”eurooppalainen” ja ”aasialainen”. Voidaksemme puhua kulttuurien yhteisistä juurista meillä täytyy ensin olla käsitys kulttuurien erillisyydestä.

Kukaan tuskin haluaa kiistää ihmisryhmien keskinäisen erilaisuuden ja elämäntapojen suuren vaihtelun eri puolilla maailmaa. Eri puolilla maailmaa asuvia ihmisryhmiä ja heidän ryhmäidentiteettejään luonnehtivat monenlaiset erot, joista osan voidaan ajatella johtuvan kulttuurista tai kielestä, osan taas etnisyydestä tai uskonnosta. Olemme pääsemättömissä siitä, että olemme aina olleet, olemme nyt ja tulemme vastaisuudessakin olemaan tekemisissä erilaisuuden kanssa. Asia saattaa kuulostaa itsestäänselvyydeltä, mutta on hyvin tärkeää huomata, että tällä hetkellä tuota moninaista erilaisuutta yritetään usein selittää ja ymmärtää nimenomaan kulttuurin käsitteen avulla – tai ainakin sana monikulttuurisuus ohjaa ajattelemaan niin.

Hämeen-Anttila on edellä mainitussa teoksessaan paikka paikoin vaikeuksissa ihmisryhmien luokittelukriteeriensä kanssa. Välillä hän ilmoittaaakin pyrkivänsä pitäytymään kieliryhmien tasolla:

Lähi-idän ja Euroopan varhaisesta historiasta puhuttaessa törmäämme moniin eri kansoihin ja kieliin. Varhaiskulttuurien kohdalla on vaikea puhua tarkoin käsittein kansoista, kansallisuuksista tai etnisistä ryhmistä. Oikeastaan ainoa tapa päästä näihin ryhmiin käsiksi on kielten kautta. Silti saman kielen ja usein nimenomaan kirjakielen käyttäjät

muodostavat ryhmän, joka *saattoi koostua useista eri etnisistä ryhmistä*. Kieli on kuitenkin keskeinen tekijä kansallisen identiteetin luomisessa, joten tilanne ei vääristy kovinkaan paljon, jos otamme kansojen sijasta jaottelun perustaksi kielten eroavaisuudet. (s. 42 – kurs. OL.)

Pyrkimys puhua nimenomaan kieliryhmistä on selkeä ja kannatettava, mutta se ei ratkaise kaikkia ryhmittelyyn liittyviä ongelmia. Kieliryhmiä voidaan tarkastella niin sanotusti tosiasioina, mutta etnisyyden ja kansallinen identiteetti ovat paljon tulkinnanvaraisempia kategorioita. Vaikka Hämeen-Anttila ottaakin lainauksen alussa lähtökohdaksi ajatuksen etnisyyden ja kansallisen identiteetin käsitteiden epämääräisyydestä, hän käyttää niitä kuitenkin lainauksen loppuosassa ikään kuin ne kuitenkin olisivat kielen kaltaisia erottelukriteereitä. Ryhmä, joka käyttää jotakin tiettyä kirjakieltä, voidaan riittävien tietojen valossa todentaa empiirisesti, mutta etnisyyden perusteella jaotellut ryhmät, joista tuon kirjakielen käyttäjien ryhmä koostuu, on jo kokonaan toinen juttu. Asian monimutkaisuus tekee ymmärrettäväksi seuraavan samasta teoksesta löytyvän lauseen:

Kreikkalaiset saapuivat Kreikkaan vasta kolmannen vuosituhannen lopussa eKr. (s. 23.)

Asiayhteydestään irrotettuna väite herättää olennaisia kysymyksiä kansan ja kansakunnan yhteydestä: Oliko Kreikka olemassa jo ennen kuin kreikkalaiset saapuivat sinne? Olivatko kreikkalaiset kreikkalaisia jo ennen kuin he saapuivat Kreikkaan?

Maailmaa luokitteleviin käsitteisiin sisältyvät ongelmat paljastavat, että kielellisillä valinnoilla on tärkeä merkitys siinä, millaiseksi maailma nähdään. Ei ole lainkaan samantekevää, puhumme kulttuurisista, etnisistä vai uskonnollisista eroista, sillä luokittelukriteerit kiinnittävät huomion erilaisiin ja yhteiselämän kannalta eriarvoisiin asioihin. Käyttämämme käsitteet, se terminologia jolla jäsenämme tätä monikulttuuriseksi luonnehtimaamme yhteiskuntaa, ohjaavat havaintojamme ja vaikuttavat niistä tekemiimme johtopäätöksiin. Asialla on vaikutuksensa myös toimintaan ja käytäntöihin: se, millaisiksi me miellämme esimerkiksi maahanmuuttajat, vaikuttaa siihen, miten me kohtelemme heitä, ja se, miten me ymmärrämme monikulttuurisuuden, vaikuttaa siihen, miten me pyrimme toimimaan ongelmien ratkaisemiseksi ja hyvien käytäntöjen vahvistamiseksi. Historia on myös osoittanut, että halventavat ja vähättelevät puheet valmistavat maaperää kiusanteolle, vainolle ja suoranaistelle rasismille.

Identiteettikin voidaan ajatella ainakin johonkin rajaan saakka valintoina. Amartya Sen kirjoittaa teoksessaan *Identiteetti ja väkivalta* (2009, s. 27) siitä, että arkielämässä me miellämme itsemme useiden erilaisten ryhmien jäseniksi.

Kulttuurin, etnisyyden ja uskonnon lisäksi identiteettiämme määrittävät muun muassa sellaiset asiat kuin kansalaisuus, asuinpaikka, sukupuoli, yhteiskuntaluokka, poliittinen suuntautuminen, ammatti, ruokailutottumukset, harrastukset, musiikkimaku ja yhteiskunnalliset sitoumukset. Kyse ei Senin mukaan ole minkään meissä jo piilevän identiteetin tunnistamisesta vaan valinnoista erilaisten tarjolla olevien vaihtoehtojen välillä:

On [-] vaikea uskoa, että ihmisellä ei todella olisi oikeutta päättää, mihin tärkeysjärjestykseen hän sijoittaa ne ryhmät joihin kuuluu ja että hänen täytyisi vain ”löytää” identiteettinsä aivan kuin se olisi puhtaasti luonnollinen ilmiö (kuin päättelminen, onko päivä vai yö). Tosiasiassa kaikki tekevät jatkuvasti joko suoria tai epäsuoria päätöksiä erilaisten kytköksiensä ja yhteyksiensä tärkeydestä. Vapaus itse määritellä uskollisuutensa ja tärkeysjärjestyksensä eri ryhmien kohdalla on erityisen tärkeä oikeus, jota on syytä vaalia, arvostaa ja puolustaa. (Mts.)

Miten voi puhua eroista vahvistamatta niitä?

Eikö monikulttuurisuuden siunauksellisuutta tai turmiollisuutta koskeva kiista johda väkisin siihen, että mielenkiinnon kohteena olevat kulttuuriset, etniset ja uskonnolliset erot alkavat vaikuttaa aiempaakin vahvemmilta elleivät peräti ylittämättömiltä. Miten siis puhua noista kiistämättömistä erilaisuuden ilmenemis-
muodoista niin, ettemme tulisi samalla vahvistaneeksi niitä tai pystyttäneeksi rajalinjoja sinnekin, missä voisi yhtä hyvin puhua yhteisestä maaperästä?

Auttaisiko esimerkiksi se, että esittäisin aluksi tietämätöntä sellaisista yleistyksistä kuin länsimainen ja itämainen kulttuuri ja kuvailisin eri puolilla Euraasian mannerta kehittyneitä kulttuureja osoittaen samalla niiden historiallisia yhtymäkohtia, ja vasta nämä kulttuurien polveilevat ja risteävät kulkureitit esiteltyäni kertoisin vallitsevasta historiantulkinnasta, jonka mukaan euraasialainen kulttuuri on jakautunut kahdeksi toisistaan poikkeavaksi, erillisenä pidentyksi kulttuuriksi? Tällainen ratkaisu auttaisi sen korostamisessa, että niin länsimaisuus kuin itämaisyydenkin ovat kulttuurisia konstruktioita tai – hieman arkisemmin ilmaistuna – historiatulkintoja. Vaikka strateginen tietämättömyteni vallitsevista jäsenyyksistä onnistuisikin, helppoa se tuskin olisi, sillä joutuisin jatkuvasti kyseenalaistamaan omat lähtökohtani. Joutuisin toisin sanoen käyttämään loputtomasti lainausmerkkejä kulttuurin, etnisyyden ja muiden vastaavien käsitteiden ympärillä muistutukseni niiden merkitysten suhteellisuudesta ja sopimuksenvaraisuudesta.

Nykykeskustelu monikulttuurisuudesta koskeekin usein käsitteiden ja nimien käyttöaloja, tarkoituksia ja merkityksiä. Keskustelua herättävät myös sanojen sävyt, mahdollinen neutraalius tai halventavuus. Millä nimillä etnisiä, kulttuurisia tai uskonnollisia ihmisryhmiä saa tai pitää kutsua? Missä määrin yksilöllä on oikeus päättää omasta ensisijaisesta ryhmäkategoriastaan eli siitä, miten häntä nimitetään? Lisäksi määrittelyongelmia aiheuttavat erilaiset sekoitukset: millaisia sanoja saa tai pitää käyttää esimerkiksi niistä ihmisistä, joiden vanhemmat tulevat eri etnisistä ryhmistä?

Sana 'maahanmuuttaja' on toistaiseksi palvelut suhteellisen neutraalina käsitteenä, kun on pitänyt viitata eri syistä eri puolilta maailmaa Suomeen muuttaneisiin ihmisiin. Vuonna 2005 julkaistun kirjan *Suomalainen vieraskirja: kuinka käsitellä monikulttuurisuutta* johdannossa me kirjan toimittajat, Anna Rastas, Laura Huttunen ja minä, pohdiskelimme käsitteiden merkityksiä ja niiden mahdollista muuttumista tulevaisuudessa:

1990-luvulla ja 2000-luvun alussa maahanmuuttaja on ollut varsin sopiva sana kuvaamaan suurta osaa niistä ihmisistä, jotka ovat saapuneet Suomeen muualta, mutta jo kymmenen vuoden kuluttua se voidaan kokea sopimattomaksi tai jopa loukkaavaksi ilmaisuksi. Tulevaisuudessa on epäilemättä entistä tärkeämpää, että käsitteellä maahanmuuttaja viitataan yksinomaan sellaisiin ihmisiin, jotka ovat vastikään muuttaneet Suomeen, eikä esimerkiksi niihin, jotka ovat asuneet Suo-

messa jo vuosia, tai heidän jälkeläisiinsä. ”Toisen polven maahanmuuttaja” on itse asiassa käsitteellinen mahdottomuus. (s. 13.)

Identiteettinä maahanmuuttaja on sikäli ahdas, että se näyttäisi pitävän yksilön jatkuvassa siirtymätilassa, ikuisessa muuttamisen prosessissa. Onkin syytä kysyä, mihin pitäisi vetää raja suomalaisen ja maahanmuuttajan välissä silloin, kun Suomeen jostakin muualta muuttanut alkaa pikku hiljaa, sitä ehkä itseään aluksi tajuamatta, mieltää suomalaisuuden ensisijaiseksi kansalliseksi ja ehkä kulttuuriseksi samastumiskohteeseen ja kun hänen lapsilleen Suomi ja suomalaisuus saattavat olla ainoita alueellisen ja kulttuurisen identiteetin rakentamislustoja. Mikä on se nimenomainen kohta yksilön elinkaareessa, jolloin ”maahanmuuttaja” muuttaa – tai hänen tunnustetaan muuttavan – yhdestä ryhmäkategoriasta toiseen?

Miten keskustelu saataisiin raiteilleen

Aloitin julistamalla sanan monikulttuurisuus pannaan. Koska minulla ei ole valtuuksia puuttua koko kieliyhteisön käyttäytymiseen, yritys kieltää jonkin sanan käyttäminen on tulkittavaksi joutavanpäiväiseksi suun pieksennäksi, jolla ei ole mitään käytännön seuraamuksia. Oikeastaan tuo väitteeni sanan löperöstä käytöstä asettuu osaksi sitä keskustelua, jonka se pyrkii saamaan raiteilleen.

Raiteiltaan monikulttuurisuudesta käytävä keskustelu tuntuu nimittäin olevan. Sanan diskriminoimisen sijaan on tietysti paljon hedelmällisempää pohtia, miten sille saataisiin sovittua sellainen mieli, että siitä voisi olla hyötyä nykyisen yhteiskunnallisen tilanteen ymmärtämiseksi.

Erityisen tärkeää on olla tarkkana siinä, millaisia merkityksiä kulttuurille annetaan silloin, kun puhutaan useista kulttuureista ja niiden kohtaamisista, vuoropuhelusta, keskinäisestä kanssakäymisestä ja yhteiselosta. Kulttuurisia, etnisiä ja uskonnollisia kategorioita käytettäessä on aina muistettava niiden suhteellisuus, sopimuksenvaraisuus. Meidän on siis kuviteltava ryhmäkategorioiden ympärille lainausmerkit. Sitäkään ei pidä unohtaa, että yksilöt eivät välttämättä mahdu jäännöksettä vain yhteen luokkaan. Se ei kuitenkaan tarkoita, että me olisimme kaikki samanlaisia, kirjoittaa Amartya Sen, vaan että identiteetit ”risteävät toistensa kanssa ja vastustavat teräviä vastakkainasetteluja yhden ainoan rajalinjan ympärillä”. Hän varoittaaakin määrittelemästä identiteettejä vain ja ainoastaan kulttuurin, etnisyyden tai uskonnon perusteella: ”Yhteinen ihmisyytemme kärsii kirvelevää vääryyttä, kun erilaisuutemme kavennetaan käsittämään vain yksi tarkoitukseen sorvattu, ainutkertaisen voimakas luokittelu” (s. 39–40). Ja olipa luokittelun peruste mikä tahansa, jokaista ihmisryhmän luokitteluun käy-

tettävää nimeä on punnittava erityisesti suhteessa siihen, miten tuon ryhmän jäsenet haluavat tulla nimetyiksi.

Monikulttuurisuuden ymmärtämiseksi meidän on yritettävä ymmärtää myös sitä asia- ja ilmiökokonaisuutta, jota kutsutaan suomalaisuudeksi. Maahanmuuttajat eivät voi koskaan todella kotoutua Suomeen ja muuttua suomalaisiksi, jos suomalaisuus typistetään joksikin jo valmiiksi ja yhden mallin mukaan sorvatuksi kulttuuri- ja identiteettimuodoksi. Jotta monikulttuurisuuden käsitteellä olisi mieli tulevaisuudessakin, on sen merkityssisältöä laajennettava niin, että se kattaa myös suomalaisuuden. Lisäksi siihen on luettava mukaan sellaisetkin suomalaisuuden ilmenemismuodot, jotka laittavat tavalla tai toisella hanttiin monikulttuuristumiselle. Jos esimerkiksi kriittistä keskustelua ei ymmärretä olennaiseksi osaksi monikulttuurisuutta, sen päälle ei voi koskaan rakentaa eheää ja sopuisaa kansalaisyhteiskuntaa.

Kulttuureja ja muita vastaavia ryhmäkategorioita ei pidä ajatella staattisiksi, paikalleen pysähtyneiksi kokonaisuuksiksi vaan on otettava huomioon niiden jatkuva muutos ja rajojen yli tapahtuva liike. Prosesseihin ja ihmisiin kohdistuva huomio auttaa osaltaan kyseenalaistamaan oletuksen kulttuurien yhtenäisyydestä ja selvärajaisuudesta. Samalla käy selväksi, että sekä kulttuurin pysyvyys että sen muuttuminen ovat sidoksissa inhimilliseen toimintaan. Prosessuaalisuuden korostaminen tuo näkyviin toimijat, myös yksilöt ja heidän vastuunsa ja vaikutusmahdollisuutensa.³

Lopuksi haluaisin vielä varoittaa yhden vaarallisen sanan kritiikittömästä käytöstä. Olen tässä kirjoituksessa viljellyt useasti monikon ensimmäistä persoonaa, mutta kuitenkin niin, että olen joka kerta me-sanaa käyttäessäni yrittänyt pohdita, mihin ryhmään sillä missäkin yhteydessä viitataan, tai siis mihin ryhmään katson itse kuuluvani. On aivan eri asia sanoa ”me kantasuomalaiset” kuin puhua vain ”meistä” nimeämättä sitä ryhmää, jonka nimissä sanansa esittää. Jos väitän, että ”me suomalaiset” suhtaudumme varauksella vieraisiin kulttuureihin tai että ”me suomalaiset” olemme perinteisesti hyvin vieraanvaraista väkeä, tulen sulkeneeksi aika monet suomalaisina itseään pitävät kansallisuusmääritelmäni ulkopuolelle – vaikka molemmat väitteet on helppoa osoittaa todeksi. Toivoisinkin kykeneväni ajattelemaan tämänhetkisen yhteiskunnallisen tilanteen sillä tavalla uusiksi, että aina monikulttuurisuudesta puhuessani ajattelisin myös itseni ja sen ryhmän, johon esisijaisesti samaistun, osaksi sitä.

³ Prosessuaalisuuden merkitystä korostaa mm. ruotsalainen sosiaaliantropologi Ulf Hannerz (2003).

Lähteet

Hannerz, Ulf (2003). Kulttuurin määritelmien yhteentörmäys. Teoksessa Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) *Erilaisuus*. Tampere, Vastapaino.

Hämeen-Anttila, Jaakko (2006). *Mare nostrum. Länsimaisen kulttuurin juurilla*. Otava, Helsinki.

Lehtonen, Mikko, Olli Löytty & Petri Ruuska (2004). *Suomi toisin sanoen*. Tampere, Vastapaino.

Löytty, Olli (2008). *Maltillinen hutu ja muita kirjoituksia kulttuurien kohtaamisesta*. Helsinki, Teos.

Rastas, Anna & Laura Huttunen & Olli Löytty (toim.) (2005). *Suomalainen vieraskirja. Miten käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere, Vastapaino.

Sen, Amartya (2009). *Identiteetti ja väkivalta*. Helsinki, Basam Books.

Mughal

Avoinna

ma-pe 10-19

la - 01 - 10-18

Su - 01 - 12-18

Maahanmuuttajien asuminen Helsingissä – monimuotoisten alueiden rakentamista

RIIKKA KARJALAINEN

Maahanmuuttajia voidaan tilastoida äidinkielen, kansalaisuuden tai syntymämaan mukaan. Tilastointiperusteista kestävimpanä pidetään vanhempien väestötietojärjestelmään ilmoittamaa äidinkieltä, sillä muun maan kansalaisuus muuttuu maassaolon myötä ennen pitkää Suomen kansalaisuudeksi eikä syntymämaa tilastointiperusteena tavoita toisen polven maahanmuuttajia. Kielen on siten todettu heijastelevan pisimpään henkilön ulkomaalaistaustaa. Äidinkielenään muuta kuin suomea, ruotsia tai saamea puhuvaa kutsutaan vieraskieliseksi. Synonyymi vieraskieliselle on muunkielinen. Helsingissä näitä kahta termiä käytetään rinnakkain. Tilastoissa vieraskielinen on käytetympi käsite, mutta strategiatasolla puhutaan usein muunkielisistä. Muunkielisen katsotaan viittavan vähemmän ”vieraaseen”. Maahanmuuttaja on yleiskäsite, jolla tarkoitetaan mistä tahansa syystä maasta toiseen muuttavaa henkilöä. Maahanmuuttajista puhutaan usein myös ulkomaalaisina tai ulkomaalaistaustaisina. Tässä artikkelissa käytetään termiä muunkielinen, kun on kyse tilastoista. Muussa tapauksissa käytetään yleiskäsitettä maahanmuuttaja.

Maahanmuuttajat ovat hyvin heterogeeninen joukko

Maahanmuuttajista puhuttaessa on hyvä muistaa, että joukko on hyvin monimuotoinen, paljon monimuotoisempi kuin kantaväestö. Esimerkiksi Helsingissä asuvat maahanmuuttajat puhuvat 150 kieltä ja edustavat 165 kansalai-

suutta. Kenestä siis oikeasti puhutaan, kun puhutaan maahanmuuttajista? Maahanmuuttajat eroavat toisistaan myös maahanmuuton syyn perusteella. Tyypillisin peruste maahanmuutolle ovat perhesyöt, jolloin on kyse joko työn perässä muuttavan mukana saapuvasta perheestä tai perheiden yhdistämisestä ja muodostamisesta. Toiseksi suurin ryhmä on työn perässä maahan muuttavat, kolmanneksi suurin on jokin muu syy. Tähän ryhmään kuuluvat muun muassa opiskelijat, paluumuuttajat ja eläkeläiset. Pienimmän ryhmän muodostaa humanitaarinen maahanmuutto (turvapaikanhakijat ja/tai pakolaiset), vaikka ryhmä uutisoinnissa saakin usein suurimman huomion. Varsinaisen maahanmuuton lisäksi muunkielisen väestön määrää Helsingissä kasvattavat maassa lyhytaikaisesti vierailevat, ääripäänä virolaiset päivittäiset pendelöijät.

Maahanmuuttajien tulo- ja koulutusaste eroaa myös pitkälti sen mukaan, onko kyseessä työn perässä muuttava, tänne opiskelemaan tuleva vai esimerkiksi pakolainen. Kallilla tällä on merkitystä sille, miten ja minne maahanmuuttaja asettuu asumaan. Osa tarvitsee asumiseensa enemmän yhteiskunnan tukea, osa löytää paikkansa asuntomarkkinoilla ilman yhteiskunnan tukeakin. Osalla on suurempi mahdollisuus valita asuinpaikkansa, aivan kuten kantaväestölläkin. Joka tapauksessa on selvää, että asumiseen liittyvät kysymykset ovat keskeisessä asemassa maahanmuuttajien kotoutumisessa.

Asuminen on tärkeä osa kotoutumista

Muun muassa hollantilainen Rinus Penninx on luennoissaan Helsingissä 1.2.2010 todennut, että asuminen on tärkeä osa kotoutumista siinä missä työllistyminen, koulutus ja kielitaidon hankkiminenkin. Samaan tulokseen on tul-

lut eurooppalainen CLIP-verkosto¹ raportissaan "Housing and integration of migrants in Europe" (2007). Se, mihin asetut asumaan määrittää pitkälti sen keneen tutustut, mihin työllistyt, kuinka opit kielen jne. Asuntomarkkinoille integroitumisessa saattaa olla suuri merkitys siihen, miten maassa oleminen kehittyy. Onnistuneella integraatiolla on positiivisia seurausvaikutuksia sekä yhteiskunnan että yksilön kannalta. Siksi ei ole yhdentekevää, miten maahanmuuttajaväestön sijoittumiseen asuntomarkkinoille suhtaudutaan.

Myös paikallisten asuntomarkkinoiden rakenteella on suuri vaikutus siihen, miten maahanmuuttajat asuntomarkkinoille sijoittuvat. Esimerkiksi Helsingissä asuntomarkkinatilanne etenkin vapaarahoitteisilla asuntomarkkinoilla on usein niin tiukka (asuntoja tarjolla kysyntään nähden vähän ja hintataso korkea), että tämä on osittain johtanut maahanmuuttajien keskittymiseen vuokra-asuntoihin, ja etenkin kaupungin vuokra-asuntoihin. Kaupungin vuokra-asuntojen sijainti puolestaan on vaikuttanut maahanmuuttajien keskittymiseen tiettyille alueille. Kotoutumisen kannalta keskittymisellä voi olla joko myönteisiä tai kielteisiä vaikutuksia. Myönteisenä on pidetty kotoutumisen helpottumista, kun muita maanmiehiä on lähettyvillä opastamassa alkuun uudessa maassa. Useimmiten keskittymisellä nähdään kuitenkin olevan kielteisiä vaikutuksia, kun kontaktit kantaväestöön jäävät vähäisemmiksi, ja sitä kautta muun muassa kielitaito ei pääse kehittymään toivotulla tavalla. Jos maahanmuuttajien keskittymiseen liittyy huono-osaisuuden keskittymistä, on se myös este kaupungin tasapainoiselle kehitykselle.

Toisessa ääripäässä on se maahanmuuttajien joukko, jolle ei löydy tarpeita vastaavia asuntoja Helsingin asuntomarkkinoilta. Tähän törmättiin muun muassa taannoin kun kemikaaliviraston työntekijöille pyrittiin löytämään asuntoja lähinnä vapailta vuokra-asuntomarkkinoilta.

Maahanmuuttajat ovat keskittyneet vuokra-asuntoihin

Muunkielinen väestö on Helsingissä keskittynyt vuokra-asuntoihin, erityisesti kaupungin vuokra-asuntoihin. Kun suomen- ja ruotsinkielisestä väestöstä 50,3 % asui omistusasunnossa vuodenvaihteessa 2006/2007, muunkielisestä väestöstä omistusasunnossa asui vain noin 18,2 %. Vastaavasti muunkielisestä väestöstä noin 76,8 % asui vuokra-asunnoissa, kun kotimaankielisestä vuokra-asunnoissa asui 45,4 %. Kaupungin vuokra-asuntojen asukkaista muunkielisiä on noin 22 %. Siten, kun koko kaupungin tasolla muunkielisiä on noin 10 %,

¹ www.eurofound.europa.eu/areas/populationandsociety/clipabout.htm

kaupungin vuokra-asunnoissa heidän osuutensa on noin puolet suurempi. Omistus- ja vuokra-asumisen välimaastoon jää lisäksi paljon asumismuotoja, joiden joukossa muunkielinen väestö on ”aliedustettuina”. Näitä ovat mm. asumisoikeusasunnot, osa-omistusasunnot ja Hitas-omistusasunnot. Herääkin kysymys, onko maahanmuuttajilla riittävästi tietoa näistä ns. ”välimuodon” asumisvaihtoehdoista?

Syitä vuokra-asuntoihin keskittymiseen on useita. Yksi on todennäköisesti luonnollinen asumisuran aloittamiseen liittyvä syy. Jollakin tavalla on päästävää kiinni paikallisiin asuntomarkkinoihin, ja yksi luonteva väylä on vuokra-asuminen. Näinhän se on usein kantaväestölläkin (mm. opiskelijat). Toinen syy vuokra-asumiseen on asumisen tilapäisyys. Kaikki maahanmuuttajat eivät ole tulleet tänne jäädäkseen, vaan osa on pidemmällä tai lyhyemmällä työkomennuksella, opiskelemassa tms. Yksi syy on toki myös tulo- ja koulutus-taso. Etenkin ns. matalapalkka-alojen työntekijöiden ei ole mahdollista hankkia omaa asuntoa Helsingissä korkean hintatason vuoksi. Sama koskee myös muuta väestöä. Osa muunkielisistä tarvitsee myös suurempaa asuntoa perheen koon vuoksi, ja tällöin asumisen hinta etenkin omistusasuntojen kohdalla tulee vastaan. Myös asumispreferensseillä saattaa olla jonkin verran merkitystä. Suomihan on hyvin omistusasuntovaltainen maa. Esimerkiksi monissa Euroopan maissa vuokralla asuminen on paljon yleisempää. Voisiko muunkielinen väestö olla osaltaan meilläkin muuttamassa ”trendiä”, jossa asumisura kulkee perinteisesti vuokra-asumisesta kohti omistusasumista?

Maahanmuuttajat ovat keskittyneet tietyille alueille

Maahanmuuttajien sijoittumista alueille voidaan tarkastella eri aluetasoilla. Alueason tarkkuus vaikuttaa siihen, minkälainen kuva eteen piirtyy. Jos tarkastellaan esimerkiksi maahanmuuttajien sijoittumista Helsingissä, kuva keskittymisestä muuttuu eri aluetasoilla liikuttaessa. Kaupunginosatasolla tarkasteltuna muunkielinen väestö keskittyy pohjoisiin ja koillisiin esikaupunkeihin. Hienojakoisemmalla tarkastelutasolla keskittymistä tapahtuu tiettyihin kortteleihin, ja jopa taloihin.

Keskustelua on käyty paljon siitä, onko muunkielisen väestön keskittymiskehitys ongelmallista, ja mikä on kriittinen raja, jolloin keskittyminen muuttuu huolestuttavaksi. Yksi näkökulma asiaan on ainakin se, että pelkästään määrällisten keskittymien perusteella ei voida päätellä alueen todellisesta kehityksestä tai hyvinvoinnista. Yksiselitteistä keskittyneisyyden rajaa tai raja-arvoa ei ole olemassa. Paljon on kiinni alueen muista ominaisuuksista. Esimerkiksi alueen saavutettavuus on yksi kriittinen tekijä. Mitä syrjäisempi ja kaupunkirakenteesta erillään olevampi alue, sitä suuremmat riskitekijät keskittymisen liittyy. Helsingissä esimerkiksi kaikki esikaupunkialueet sijaitsevat kiinteästi osana kaupunkirakennetta.

Pitäisi myös tietää enemmän muunkielisen väestön ominaisuuksista (vrt. heterogeenisyys edellä). Kaskisaaren tai Punavuoren muunkielisen väestön keskittymissä ei ole kyse samasta asiasta kuin esimerkiksi Meri-Rastilassa tai Kivikossa. Esimerkiksi tulo- ja koulutustaso näissä muunkielisen väestön keskittymissä voi vaihdella huomattavastikin. Huolestuttavaa kehitys on silloin, kun on kyse nimenomaan huono-osaisuuden keskittymisestä. Keskittymä voi myös olla myös ns. monoetninen (edustaa yhtä tai muutamaa kieli- ja kansallisuusryhmää) tai monietninen (edustaa useaa kieli- ja kansallisuusryhmää). Monietniset keskittymät ovat tutkimusten mukaan keskittymiskehityksen kannalta myönteisempi ilmiö kuin täysin yhtä kieltä tai kulttuuritaustaa edustavat keskittymät. Helsingin maahanmuuttajavaltaiset alueet näyttäisivät tutkimusten valossa olevan pitkälti monietnisiä.

Keskittyminen ei välttämättä ole aina kielteistä. Voidaan ajatella, että jos keskittymiskehitystä pyritään liiaksi kontrolloimaan, voidaan estää jonkin ainutlaatuisen syntymistä (vrt. Chinatownit ym. alueet). Myös muun muassa yhteisöllisyys ”kukki” usein monimuotoisilla alueilla enemmän. Yhteisöllisyys on tärkeä voimavara etenkin väestön ikääntyessä.

Liikkuvuuden mahdollisuus asuntomarkkinoilla tärkeää

Absoluuttisten lukujen sijaan keskittymisessä on siis enemmän merkitystä alueen luonteella, mutta myös maahanmuuttajaväestön näkökulmasta enemmän sillä, pääseekö asumisuralla etenemään. Maahanmuuttajilla asumisen todellisia vaihtoehtoja saattaa olla vähemmän. He saattavat esimerkiksi kokea syrjintää vapailla vuokra-asuntomarkkinoilla tai heillä ei ole samassa määrin tietoa erilaisista asumisvaihtoehdoista kuin kantaväestöllä. Muun muassa nämä seikat ovat avainasemassa, kun pohditaan muunkielisen väestön liikkuvuutta asuntomarkkinoilla.

Nykyisenkaltainen maahanmuutto on Suomessa vielä jokseenkin uusi ilmiö (maahanmuutto on lisääntynyt merkittävästi vasta 2000-luvulla). Siksi muunkielisenväestön asumisuran kehittymisestä maassaolon myötä on vasta vähän tai ei lainkaan tutkimuksia. Helsingin kaupungin tietokeskuksen maahanmuuttajien asumisuran pitkittäistarkastelun alustavien tulosten mukaan näyttäisi siltä, että maahanmuuttajien asumisura lähentyy maassaolon myötä kantaväestön tilannetta (Linnanmäki-Koskela 2010). Kun vuonna 1997 Suomeen vuosina 1989–1993 muuttaneista omistusasunnossa asui 24 %, vuonna 2007 saman ryhmän maahanmuuttajista osuus oli jo 40 %. Vastaavasti vuokra-asuminen oli vähentynyt samassa joukossa 73 %:sta 55 %:iin.

Ruotsissa ja Tukholmassa maahanmuutosta on enemmän kokemuksia kuin Suomessa ja Helsingissä. Myös siellä on esimerkkejä siitä, että toisen polven maahanmuuttajat eivät ole enää niin keskittyneitä tietyille alueille kuin ensimmäisen polven maahanmuuttajat. Maahanmuuttajien asumisuran voisi siis ajatella kehittyvän maassaolon myötä.

Miten maahanmuuttajien tasaisempaan sijoittumiseen voidaan vaikuttaa?

Miten maahanmuuttajien tasaisempaan sijoittumiseen sitten voidaan vaikuttaa? Helsingissä ollaan tekemässä kaupungin strategiaohjelmaan liittyen selvitystä ja toimenpideohjelmaa muunkielisen väestön tasaisemmasta sijoittumisesta alueille ja hallintamuodoiltaan erilaisiin asuntoihin (vuokra- ja omistusasuminen jne.). Selvityksen aikana on käynyt ilmi, että mitä monimuotoisempia asuinalueet ovat, sitä paremmin ne ”kestävät” urbaaneja ilmiöitä ja pärjäävät kehityksessä. Helsingissä on jo pitkään sekoitettu asumisen eri hallintamuotoja uusilla alueilla, ja näyttäisi siltä, että toimintatapaa kannattaa jatkaa myös tulevaisuudessa. Samaa periaatetta on tarkoitus noudattaa myös olemassa

olevia alueita täydennysrakennettaessa. Toisin sanoen alueille, joilla on paljon vuokra-asuntoja, voi täydennysrakennettaessa lisätä myös muita asumisen hallintamuotoja, ja päinvastoin.

Hallintamuotojen sekoittamista kuitenkin ehkä vielä merkittävämpi tekijä on alueiden kokonaisvaltaisesta kehittämisestä huolehtiminen. Tämä tarkoittaa mm. palveluja, peruskorjauksia, tapahtumia jne. Lähiöprojekti on yksi hanke, jonka sateenvarjon alla kaupunki on toteuttanut useita kaupunginosien kehittämiseen liittyviä toimenpiteitä. Myös ns. Esikaupunkien renessanssi -hanke pyrkii lisäämään kaupunginosien elinvoimaa mm. juuri täydennysrakentamisen keinoin.

Keskeinen kokonaisuus maahanmuuttajien tasaisempaa sijoittumista ajatellen voisi olla myös tiedon jakaminen asumisen eri vaihtoehtoista. Kaupungin vuokra-asuntojen lisäksi maahanmuuttajia voisi neuvota hakeutumaan myös muiden asumisvaihtoehtojen piiriin. Esimerkiksi Kööpenhaminassa on lentokentille ja rautatieasemille perustettu yleisiä maahanmuuttajien neuvontapisteitä, joista saa tietoa myös asumisesta. Myös muut kaupunkilaiset voisivat hyötyä tämänkaltaisesta neuvonnasta. Fyysisen neuvontapisteen ohella voisi kehittää myös internetpohjaisia portaalreja. Kaupungilla on jo ainakin yksi tällainen, Infopankki², jossa palvelua saa 15 kielellä.

² www.infopankki.fi

Maahanmuuttajia tulevaisuudessa yhä enemmän

Maahanmuuttajien määrän ennakoitaan kasvavan tulevaisuudessa koko Suomessa, mutta erityisesti pääkaupunkiseudulla. Esimerkiksi Helsingissä muunkielisen väestön osuus oli vuoden 2009 alussa 9,6 % väestöstä, kun vuonna 2030 sen ennakoitaan olevan 19 %. Espoossa ja Vantaalla osuuksien ennakoitaan kasvavan 8,0 %:sta 16,9 %:iin ja 8,4 %:sta 18,2 %:iin vuoteen 2030 mennessä. Maahanmuuttajien määrän lisääntyminen tulisi huomioida myös suunnittelussa, ja heitä tulisi osallistaa suunnitteluun siinä missä kantaväestöäkin. ”Ongelmalliseksi” muodostuu kuitenkin helposti muunkielisen väestön heterogeenisyys. Maahanmuuttajien asumispreferenssit ovat todennäköisesti vähintään yhtä kirjavat kuin kantaväestönkin. Monimuotoiseen tulevaisuuden asutokysyntään vastataankin ehkä parhaiten monipuolisella asuntotarjonnalla ja monimuotoisilla kaupunginosilla.

Lopuksi

Edellä on käyty läpi maahanmuuttoon ja monimuotoisuuteen liittyviä haasteita, jotka liittyvät asumiseen ja asuinalueisiin. Monet maahanmuuttajien asumiseen liittyvät seikat pätevät yhtä lailla kantaväestöön kuin maahanmuuttajiin. Monimuotoiset ja elinvoimaiset asuinalueet ja asumisvaihtoehtojen monipuolisuus palvelevat niin maahanmuuttajaa kuin syntyperäistäkin. Maahanmuuttajien asumiseen liittyy toki erityiskysymyksiä, mutta hyvän kaupungin rakentamisessa rakentuu usein hyvää maahanmuuttajillekin.

Lähteet

Bosswick, Wolfgang & Lüken-Klaßen, Doris & Heckmann, Friedrich (2007). Housing and Integration of Migrants in Europe. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Council of Europe. Saatavissa verkkojulkaisuna www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2007/94/en/1/ef0794en.pdf

Linnanmäki-Koskela, Suvi, seminaariesitelmä, 23.3.2010.

Penninx, Rinus, luento, 1.2.2010.

Sisäänkäynti
Вход - Entrance

РУССКОЕ ЛОТО

Ruslania

Monikulttuurisuus kaupunkitilassa – hiljaistenkin äänet kuuluville suunnittelussa?

KRISTIINA RINKINEN

Uusimaa varautuu vastaanottamaan seuraavien 25 vuoden aikana yli kaksisataatuhatta vieraskielistä tulijaa. Luku vastaa lähestulkoon Espoon kaupungin tämänhetkistä asukasmäärää¹. Vuoden 2011 alusta yhdistyvä maakunta pyrkii kasvamaan ja varovaisimpienkin arvioiden mukaan vähintään puolet – ehkä jopa kolme neljäsosaa – kasvusta tulee perustumaan maahanmuuttoon (vrt. myös Söderling tässä julkaisussa). Vireillä olevassa maakuntakaavassa varaudutaan 430 000 uuteen asukkaaseen vuoteen 2035 mennessä.

Kyseessä on laaja monikulttuurinen ihmisjoukko, jota koskevaa erityishuomion tarvetta ei voi sivuuttaa maankäytön suunnittelussa. Haasteellisen tilanteesta tekee se, että käsitteet ”vieraskielinen” tai ”maahanmuuttaja” ovat liian epämääräisiä kuvaamaan heterogeenistä joukkoa. Pelkästään yhden kaupungin osan alueella asuva maahanmuuttajaväestö voi koostua yli 120 eri kansallisuudesta tai kieliryhmästä. He eivät jaa samaa uskontoa, koulutustaustaa, yhteiskuntaluokkaa, sosioekonomista tilannetta, poliittista näkemystä eivätkä elämäntapoja.

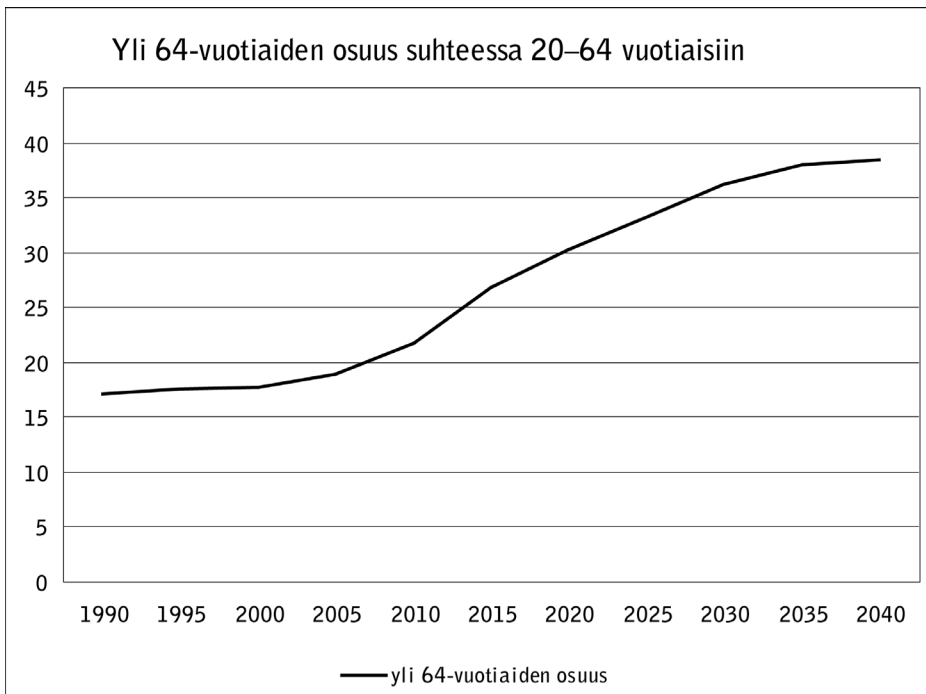
Myös tulomuuton syyt vaihtelevat. On vaikeaa ennustaa, kuinka suuri osuus maahanmuuttajista saapuu tulevaisuudessa työn, opintojen tai perhesyiden vuoksi ja kuinka moni humanitaarisista syistä. Lisäksi Suomi saattaa tulevaisuudessa olla haluttu kohde niin kutsutuille ilmastopakolaisille, jolloin tulijoita voi olla huomattavasti arvioitua enemmän. Tämänhetkisestä tulomuutosta tiedetään maahan-

¹ Tilastokeskuksen tietojen mukaan Espoossa oli vuoden 2010 vaihteessa runsaat 244 000 asukasta.

muuttoviraston viime vuosien tilastojen perusteella, että maahanmuuttajista yli-voimaisesti suurin osa, runsaat 60 %, saapuu työ- tai opiskeluperusteilla. Julkisuu-
dessa eniten polemisoituja turvapaikanhakijoita ja pakolaisia eli humanitaarisista
syistä maahan muuttavia sen sijaan on tulijoista alle 10 %.

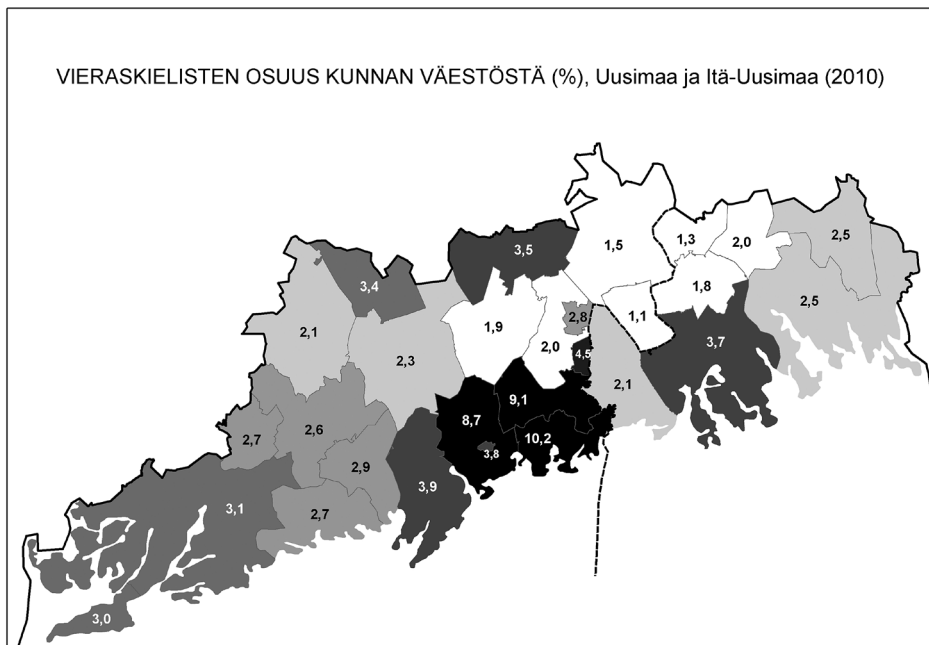
Kaikkia tulijoita tarvitaan

Tieto- ja taitoammattilaiset sekä ulkomaiset yritykset ovat paitsi maakunnan
myös koko maan kilpailukyvyyn, imagon, globaalitalouden ja kansainvälisen
verkottumisen kannalta välttämättömiä ja heitä houkutellaan jo nykyisin aktii-
visesti Uudellemaalle. Jo aivan lähivuosina tarvitaan kuitenkin myös monen-
laista muuta työvoimaa, erityisesti palvelu- ja hoiva-aloille. Koko maassa väestö
ikäntyy ja huoltosuhde heikkenee eli entistä pienempi työssäkäyvien joukko
hoitaa lastensa ohella yhä kasvavan ikääntyvien joukon. Uusmaalaiostenkin
huoltosuhde muuttuu dramaattisesti jo seuraavien viiden vuoden aikana suur-
ten ikäluokkien eläköitymisen myötä. Olennaista onkin paitsi houkutella ulko-
maisia tulijoita, myös saada heidät työllistymään, kotoutumaan ja juurtumaan,
jotta he jäisivät maahan pysyväksi voimavaraksi.

Kaavio: Uusmaalaiosten eläkeikäisten kasvava osuus suhteessa työikäisten määrään
kertoo merkittävästä huoltosuhteen muutoksesta, joka on odotettavissa jo seuraavien
viiden vuoden kuluessa. Lähde: Tilastokeskus / Uudenmaan liitto 2010.

Koska äidinkieli kertoo kansalaisuutta laajemmin kulttuuritaustasta ja elämäntavoista, sitä käytetään laskelmissa ”vähiten huonona” jaotteluperusteena. Maahanmuutto keskittyy tällä hetkellä maan eteläosiin ja suuriin kaupunkeihin. Tilastokeskuksen tietojen mukaan Uudenmaan maakuntien vieraskielisestä väestöstä (113 054 henkilöä) noin 60 % asuu Helsingissä ja lähes 90 % pääkaupunkiseudun neljässä kunnassa. Kotoutumisen ja kotiutumisen myötä vieraskielisten asumistoiveet ja elämäntavat kuitenkin lähentyvät kantaväestön toiveita eli myös vieraskieliset ovat vähitellen hakeutumassa kehyskuntien väljempiin asuinympäristöihin, tosin niiden taajamiin palveluiden äärelle. Suuntaus on hyvä kehyskuntien tulevaa työvoimatarvetta ajatellen. Virtasen mukaan maahanmuuttajat ovat myös yhä tietoisempia alueiden imagosta, joten ne, joilla on varaa valita, huomioivat sen asumisvalinnoissaan (Virtanen 2008, 648).

Kartta: Vieraskieliset ovat toistaiseksi keskittyneet Uudenmaan maakunnissa² pääkaupunkiseudulle ja muutamiin radanvarsikuntiin. Vieraskielisten kasvavaa osuutta eräissä etäämmällä sijaitsevilla kunnilla selittävät muun muassa teollisuuden työpaikat ja vastaanottokeskusten sijainti. Lähde: Tilastokeskus / Uudenmaan liitto 2010.

² Itä-Uudenmaan kunnat liittyvät vuoden 2011 alusta Uudenmaan liittoon.

Kotoutumisesta on käyty tiedotusvälineissä vilkasta keskustelua ja maahanmuuttajien viimeaikaiset omat kannanotot³ vahvistavat aiempia tulkintoja: Maahantuloperusteesta riippumatta kotoutumista edistävät eniten kohtuullisen kielitaidon omaksuminen ja työn saanti – joista ensimmäinen on usein edellytys jälkimmäiselle. Näiden jälkeen seuraavaksi tärkeimmäksi nousevat asumisolot. Keskeisiä tekijöitä ovat asunnon tason ohella koko lähimiljö eli rakennetun ympäristön laatu ja luonnonympäristöjen saavutettavuus.

Asuinympäristöllä voi olla erityisen paljon merkitystä niille, jotka ovat tulleet maahan työllistyneen perheenjäsenen mukana. Vasta viime vuosina on alettu kiinnittää huomiota siihen, että myös perhe tulee kotouttaa ja integroida yhteiskuntaan, vaikka se muuttaisikin vasta työhön tulevan perässä (vrt. Saukkonen tässä julkaisussa). Maahanmuuttajien asumista käsittelevä tutkimus on lisääntynyt, mutta rakennusten väliin jäävään tilaan ja sen ominaisuuksiin ei ole kiinnitetty paljon huomiota, vaikka ne ovat keskeinen osa asukkaiden arkista toimintaympäristöä. Maahanmuuttajat tarvitsevat ympärilleen muutakin kuin neljä seinää. Suunnitteluperinteemme ei kuitenkaan juuri huomioi kulttuurien erilaisia tapoja hahmottaa ympäristöä ja orientoitua siinä.

Yhteistä ympäristöä tulkitaan eri tavoin

Kulttuuritausta vaikuttaa ympäristön kokemiseen, kuten siihen missä liikutaan ja miten ympäristöä luetaan ja tulkitaan. Eroja on muun muassa siinä, miten fyysistä ympäristöä käytetään vuorovaikutuksen säätelyyn, ja siinä, missä määrin tähän säätelyyn käytetään muita keinoja, kuten viestintää tai opittuja käytäytymismalleja (Aura 1982, 96). Yhteisen miljöön symbolimerkityksiä voidaan lukea tavoin, joita suunnittelija ei tule ajatelleeksi. Esimerkiksi eri kulttuureista tulevien ihmisten tilakokemukset voivat olla täysin vastakkaisia. On tarpeen pohtia, kuinka uuteen yhteiskuntaan sopeutumista voitaisiin tukea suunnittelun keinoin. Kirjallisuuskatsauksessa ”Kaupunkiluonto ja monikulttuurisuus – maahanmuuttajat luontoalueiden kokijoina ja käyttäjinä” (Faehnle et al., 2010) on selvitetty, mitä eri kulttuurien luontosuhteesta ja luonnon merkityksestä maahanmuuttajien integroitumisessa tiedetään tähänastisten tutkimusten perusteella. Katsaus osoitti, että toistaiseksi eri etnisten ryhmien ympäristökäsityksistä on varsin vähän etenkin Suomen oloissa sovellettavaa tietoa.

Jokaiselle ihmiselle on kulttuurista riippumatta tärkeää tuntea kuuluvansa johonkin paikkaan. Ympäristöpsykologisen käsityksen mukaan se on osa jatkuvaa ja välttämätöntä minuuden rakentumisen prosessia. Päinvastoin kuin on

³ Helsingin Sanomat varasi mielipidesivun maahanmuuttajien kokemuksille huhtikuussa 2010. Pääkirjoituksen 17.4.2010 ”Hiljaisille annettiin vihdoin puheenvuoro” mukaan mielipideaineistoissa nousivat selkeästi esiin kielen oppimisen, nopean työllistymisen ja oman aktiivisen toiminnan sekä yhteiskuntaan kiinnittymisen merkitys.

otaksuttu, teknologia ja virtuaalielämä eivät ole vähentäneet paikkojen merkitystä, vaikka suoranainen riippuvuus paikoista onkin vähentynyt. Jotta jonkin paikan voi kokea ”omakseen”, se pitää mieltää turvalliseksi ja viihtyisäksi. Minuuteen läheisesti liittyvän kulttuuri-identiteetin kannalta puolestaan olennaista on ryhmän itseilmaisu ja kuulluksi tulemisen kokemus (Sassi 2002, 65). Yksinkertaisimmillaan tämä tarkoittaa esimerkiksi kodin ja kokoontumistilan sisustamista tai kotimaasta tuttujen kasvien viljelyä lähialueilla. Oman käden jäljen näkyviin saaminen tukee yksilön minuutta, vahvistaa henkilökohtaista ympäristösuhdetta ja sitouttaa ympäristöönsä (Rinkinen 2004, 21). Se on myös osa ympäristön haltuunottoa, jolla on laajempaakin yhteiskunnallista merkitystä integroitumisen näkökulmasta. Askarointi pihalla tai puutarhapalstalla voi olla luonteva keino tutustua naapureihin.

Useat tutkimukset ovat osoittaneet, että ympäristöstä kannetaan parempaa huolta kun se koetaan ”omaksi”. Kääntäen – väliaikaisen ympäristön laatu ei kiinnosta. Ympäristön ylläpitokustannuksista korjaus- ja siivoukskulujen osuus voi olla jopa neljännes, joten siistinä ja hyvässä kunnossa säilyvällä ympäristöllä on asukasviihtyvyyden ohella kuntataloudellistakin merkitystä (Rinkinen 2004, 39). Horellin mukaan toisesta kulttuurista tulevalta voi viedä aikaa, ennen kuin uudesta ympäristöstä pystytään löytämään oman minuuden kannalta merkityksellisiä paikkoja (Horelli 1982, 86). Asuinalueella juurtumista voivat edistää yhteiset vaikuttamisen kokemukset. Paitsi että monikulttuurisella osallisuudella voidaan tukea sopeutumista uuteen paikkaan, sillä voidaan myös edistää ryhmien tutustumista toisiinsa ja lisätä näin myös kantaväestön tietoa eri kulttuureista ja siten edistää suvaitsevaisuutta (Rinkinen 2004, 71). Tämä tulisi nähdä yhtenä kotouttamispolitiikan keskeisenä tavoitteena.

Osallisten kuulemiseen kaavoituksessa ja yleisten alueiden suunnittelussa veloitetaan maankäyttö- ja rakennuslaissa, mutta maahanmuuttajia ei suunnitteluhankkeiden yleisötilaisuuksissa juuri nähdä. Heikko kielitaito on helppo selitys, mutta muuten maahanmuuttajien osallistumattomuuden syyt ovat suurelta osin samoja kuin kenellä tahansa suomalaisellakin: Osallistuminen ei kiinnosta, ajankohta ei sovi tai aika ei riitä sitoutumaan pitkäkestoiseen suunnitteluprosessiin. Vaikuttamisen mahdollisuudet koetaan usein vähäisiksi ja osallistumisen tekniikat voivat rajata osallisia vuorovaikutuksen ulkopuolelle. Suurimmaksi esteeksi maahanmuuttajille ei nouse välttämättä kuitenkaan suomen vaan suunnittelun kieli. Tehokkuusluvut ja kaavamääräykset ovat suunnittelijoiden arkea mutta eivät asukkaiden, etenkin niiden, joille jo arkipuheen ymmärtäminen on haastavaa. Tavallisen kartan lukeminen on yllättävän vaikeaa monelle suomalaisellekin, ja eri kulttuureissa kuvien tulkinta ja visuaalinen hahmottaminen voivat poiketa merkittävästi (Rinkinen 2004, 54, 126). Koko kaavajärjestelmä asiakirjoineen ja oikeusvaikutuksineen voi tuntua vieraalta ja vaikeasti hahmotettavalta.

Maahanmuuttajat eivät ole yhtenäinen eivätkä järjestäytynyt ryhmä, joka voisi antaa lausuntoja suunnitteluhankkeista, tai jota voisi edes osallistaa yhtenäisin menetelmin. Osallistuminen ei kuulu kaikkiin kulttuureihin, vaikuttaminen saattaa olla vain tiettyjen rajattujen ryhmien tai yhteiskuntaluokkien oikeus. Monet maahanmuuttajat eivät siksi osaa edes kaivata mahdollisuutta kannanottoihin eikä heillä ole valmista käyttäytymiskaavaa, jolla kohdata muut asukkaat ja virkamiehet yleisötilaisuuksissa. Monista eri syistä juontava viranomaispelko voi osaltaan estää maahanmuuttajia osallistumasta julkisiin tilaisuuksiin. Jos maahanmuuttaja kokee olevansa maassa vain väliaikaisesti, motivaatio vaikuttamiseen on varmasti vähäinen. Tällaiset haasteet ja rajoitteet tulisi pystyä kiertämään, jos haluaa saada vierasta kulttuuria edustavien tulijoiden äänen kuuluviin maankäytön ja ympäristön suunnittelussa.

Kuinka hiljaista kuullaan?

Maahanmuuttajien osallistamisesta on viime vuosilta joitakin kokemuksia. Tiedotusvälineiden maahanmuuttajalähiöksi leimaamassa Vantaan Hakunilassa on selvitetty yleisemminkin niin kutsuttujen hiljaisten ryhmien ympäristökokemuksia sekä mahdollisuuksia osallistaa näitä ryhmiä ympäristönsuunnitteluun⁴. Elävä kaupunki -hankkeessa osallistamisesta saadut kokemukset ovat sovellettavissa maankäytön suunnitteluun ja kaavoitukseen laajemminkin, mutta yksittäisiä etnisiä ryhmiä koskevien huomioiden yleistäminen on pienten tutkimustosten vuoksi rajallista. Tämän artikkelin esimerkit pohjautuvat pääasiassa Vantaalla saatuihin kokemuksiin.

Hiljaisia ryhmiä ovat tahot, joilla on huonot edellytykset saada äänensä kuuluviin suunnittelussa ilman ulkopuolista tukea (Rinkinen 2004, 5). Tällaisia ovat esimerkiksi lapset, vanhuksset, vammaiset ja maahanmuuttajat. Heille on yhteistä tiivis sidonnaisuus lähiympäristöön ja suppea päivittäisen liikkumisen piiri. Lähiympäristöjen kuten puistojen, leikkipaikkojen, raittien, torien ja muiden yleisten tilojen suurkuluttajina nämä ryhmät ovat alueidensa parhaita asiantuntijoita. Heitä kannattaa kuulla suunnittelussa, sillä joitakin arjen sujumisen kannalta olennaisia asioita ei voi hahmottaa muuten kuin alueella asumalla. Muutoksilla, joita lähimiljöössä tehdään, on eniten vaikutusta juuri näiden hiljaisten ryhmien elämään, joten he jos ketkä ovat asianosaisia.

⁴ Selvitykset toteutettiin Vantaan viheralueyksikön Elävä kaupunki -hankkeessa vuosina 2002–2004. Hanke oli osa EU:n tukemaa pääkaupunkiseudun Urban II -yhteisöaloiteohjelmaa. Hankkeen toiminta keskittyi ensisijaisesti julkisen kaupunkitilan ja viheralueiden kohentamiseen, mutta hiljaisten ryhmien osallistamisesta saadut kokemukset ovat sovellettavissa maankäytön suunnitteluun ja kaavoitukseen laajemminkin. Tutkimushankkeesta tarkemmin Rinkinen (2004).

Somalialaiset erottuvat suomalaisessa katukuvassa, sillä he ovat toistaiseksi suurin pakolaisryhmä, suurin afrikkalaistaustainen ryhmä ja suurin yksittäinen muslimiryhmä (Tiilikainen 2000, 94). Hakunilassakin somalialaiset ovat yksi suurimmista etnisistä ryhmistä ja tämän takia heidät otettiin yhdeksi Elävä kaupunki -hankkeen keskeiseksi osallisryhmäksi. Tavoitteena oli selvittää kulttuurien eroja ympäristön kokemisessa ja hyödyntää saatua tietoa alueen suunnittelussa⁵. Tutkimusotoksen kokoaminen yksittäisistä henkilöistä olisi ollut työlästä ja epävarmaa, mutta yhteyshenkilöiden⁶ avulla voitiin lähestyä muun muassa maahanmuuttajanaisten kerhoja ja avoimissa päiväkodeissa toimivia ryhmiä. Kerhot ja vapaaehtoistoiminta ovat monille maahanmuuttajanaishille tärkeä harrastus, ja he viettävät niissä paljon aikaa. Ne muodostavat tukiverkoston ja toimivat joillekin jopa suuren perheen tai suvun korvikkeena. Tutuissa ryhmissä tutkimustilanteista ja -ympäristöistä saatiin mahdollisimman luontevia ja turvallisia.

Ympäristökäsitysten ja arkiliikkumisen selvittämiseksi somalialaisia äitejä pyydettiin lähiohjelmaan kävelykierrokselle (nk. gätur)⁷, jolla he voisivat konkreettisesti osoittaa omalta kannaltaan onnistuneet ja ongelmalliset ympäristöt. Naiset olivat ajatuksesta aluksi innostuneita, mutta useista yrityksistä huolimatta kierrokselle ei koskaan suoriuduttu. Syyt vaihtelivat. Milloin halukkaita lähtijöitä ei ilmaantunutkaan, milloin oli keho sää tai kerhossa jotakin kiinnostavampaa ohjelmaa. Syntyi vaikutelma, että kävelyllä käydään muuten vain eikä päämäärätietoinen ohjattu kävelykierto tehtävien istunut ajatusmaailmaan. Vastaavaan ongelmaan on törmätty sittemmin esimerkiksi Helsingin kaavahankkeissa (Turunen 2010)⁸. Kävelykierto saattaa kuitenkin olla toimiva osallistamismenetelmä, kunhan alkuvaikeudet voitetaan. Sovelluksena voidaan kokeilla menetelmää, jossa osallistajat valokuvaavat etukäteen itselleen tärkeitä ja epämiellyttäviä paikkoja myöhemmin käytävän ryhmäkeskustelun ja -arvioinnin pohjaksi (Rinkinen 2004, 126).

Koska somalialaisnaisia ei saatu kävelylle, tuotiin ulkotila heidän luokseen kokeilemalla niin kutsuttua elvyttävyyssmittaria lähiympäristöstä otettujen valokuvien avulla. Elvyttävyyssmittari⁹ on kyselylomake, jolla arvioidaan kuvissa

⁵ Hankkeessa kokeiltiin vakiintuneiden ympäristöpsykologisten tutkimusmenetelmien soveltuvuutta maahanmuuttajien osallistamiseen.

⁶ Käytännön tilanteissa toimimista helpotettiin tutustumalla etukäteen somalialaiseen kulttuuriin ja tapoihin. Luotamus- tai muissa julkisissa tehtävissä toimivat maahanmuuttajat auttoivat paitsi kielellisinä myös kulttuurisina tulkkina ja yhteyshenkilöinä.

⁷ Menetelmästä tarkemmin Kyttä lähteessä Kyttä ja Kaaja (2001), metodikortti 9.

⁸ Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston vuorovaikutussuunnittelija Juha-Pekka Turusen mukaan vastaavaan ongelmaan törmättiin Meri-Rastilassa syksyllä 2009, kun somalialaisille yritettiin järjestää kävelykierron kaavatyön yhteydessä.

⁹ Alkuperäinen elvyttävyyssmittari teoksessa Hartig, T.; Korpela, K.; Evans, G. W. & Gärling, T. (1997). A measure of restorative quality in environments. Scandinavian Housing and Planning Research. Myös Korpela lähteessä Kyttä ja Kaaja (2001), metodikortti 16.

esitettyjen ympäristöjen ominaisuuksia ottamalla kantaa erilaisiin väittämiin, kuten ”paikka tuntuu pelottavalta” tai ”tunnen kuuluvani tänne”. Somalia-laisten naisten lisäksi tutkimuksessa oli mukana vertailuryhmänä vanhempainvapaalla olevia suomalaisia naisia. Yhteyshenkilö oli suositellut elvyttävyysmittarin kysymysten kääntämistä somalian kielelle helpottamaan vastaamista. Koetilanteessa kuitenkin paljastui, että monet somalialaisista naisista eivät osanneetkaan lukea. Sinänsä tämä ei ollut yllättävää, sillä somalin kirjakieli on perustettu vasta 1970-luvulla ja suullinen kanssakäyminen on edelleen kirjallista viestintää tehokkaampaa ja arvostetumpaa (Tiilikainen 2000, 96, 101). Osallistamisessakin haastattelut ja pienryhmäkeskustelut osoittautuivat kirjallista lähestymistapaa paremmiksi.

Keskustelu- ja haastattelutilanteet edellyttävät aina luottamuksellisen suhteen syntymistä haastattelijan ja haastateltavan välille. Tiilikaisen (2000, 96) mukaan haastattelututkimus voi muodostua ongelmalliseksi, jos haastateltava maahanmuuttaja kokee, että sen yhteydessä punnitaan ja arvostellaan hänen kulttuuriaan. Tämä voi johtaa itsesensuuriin, jolloin haastateltava välttää sellaisten ilmiöiden kertomista, jotka voisivat asettaa hänen kulttuurinsa vähänkin kielteiseen valoon, Tiilikainen perustelee. Myös sukupuolirooleilla on monissa kulttuureissa huomattavan paljon merkitystä, esimerkiksi haastattelijan ja haastateltavan olisi hyvä olla samaa sukupuolta. Lomakekyselynä toteutettu elvyttävyysmittari asetti somalialaisnaiset silminnähdyn hämmentävään tilanteeseen eikä se johtunut vain kielivaikeuksista. Jälkeenpäin kävi ilmi, että mielipiteen kysyminen ylipäättään tuntui naisista vieraalta, koska somalialaisessa kulttuurissa päätöksenteko kuuluu pitkälti miehille.

Somalialaisnaisten arkiympäristön hankaluuksia

Somalialaisten naisten kanssa muun muassa elvyttävyystutkimuksen yhteydessä käydyissä keskusteluissa nousi esiin erilaisia liikkumista rajoittavia tekijöitä. Arvattavin, joskaan ei keskusteluihin osallistuneiden mukaan kovin merkittävä ulkona liikkumista rajoittava syy, on rasismien ja väkivallan pelko. Ne vaikuttavat muun muassa reittivalintoihin. Pelkoa herättävät paikat ja tilat, joissa uhkaava tilanne on todennäköinen, halutaan kiertää. Tavanomaisimmin pelkoa aiheuttavat huono valaistus ja heikko kunnossapito, siis yleensä paikat jotka viestivät vähäisestä sosiaalisesta kontrollista. Tässä mielessä maahanmuuttajanaisten reaktiot eivät poikkeakaan kantaväestöstä.

Yllättävämpi liikkumista rajoittava tekijä on talvinen liukkaus. Somalialaiset eivät ole lapsuudessaan liikkuneet liukkaalla eikä tasapainoaisesti kehity myöhemmällä iällä enää samalla tavoin. Talvisia vaaratilanteita on helpointa vält-

tää pysyttelemällä sisällä, mutta ongelmaan voitaisiin puuttua muun muassa paremmalla hiekoituksella. Valitettavasti maahanmuuttajien alle kouluikäiset lapset joutuvat usein vanhempiensa myötä tyytymään sisälläoloon, vaikka lumileikit ja talviurheilulajit kiinnostaisivat heitä. Tiilikainen tarjoaa väitöskirjassaan myös toisen selityksen somalialaisnaisten sisälle jäämiseen: osa heistä kokee monen lapsen kanssa liikkumisen ja heidän pukemisensa talvisaikaan suuritöiseksi (Tiilikainen 2003, 124–125).

Kesäisin ja päiväsaikaan maahanmuuttajanaiset sen sijaan liikkuvat paljon ulkona niin yksin kuin seurueinakin. Metsässä ja virkistysalueilla kuljeskelu, suomalaiseseen luontoon tutustuminen ja luonnon antimien keräily kiinnostavat, mutta liikkumista rajoittaa se, ettei tiedetä, missä on luvallista kulkea ja oleskella. Elvyttävyyttutkimus paljasti, että vähäiset painotuserot suomalaisten ja somalialaisten naisten tottumuksissa käyttää virkistysalueita johtuvat pitkälti siitä, että julkisen, puolijulkisen ja yksityisen raja uudessa kulttuurissa on jäänyt monille maahanmuuttajille epäselväksi. Tapamme jäsentää ja suunnitella ympäristöä ei tue eri kulttuuritaustaisten ihmisten orientoitumista. Maahanmuuttajien vähäisiksi jääneet kulttuuriset tiedot selittävät osaltaan liikkumisen rajoja; vain harvat haastelluista olivat kuulleet esimerkiksi jokamiehenoikeuksista.

Monille on epäselvää myös se, mitä omassa pihassa tai asunnossa saa tehdä. Somalialaiset ovat kotimaassaan tottuneet asumaan muurien ympäröimissä omakotitaloissa, eikä keskivertoa suurempien somalialaisperheiden lokeroiminen pieniin suomalaisiin kerrostaloasuntoihin ole sujunut ongelmitta (Tiilikainen 2000, 7). Vaikka ainakin suurimmissa kaupungeissa on nykyään saatavilla taloyhtiöiden järjestyssäännöt ja muut ohjeet useilla kielillä¹⁰, se ei vielä takaa, että perheen isä tai äiti lukee ja ymmärtää ne (Siira 2002, 10–12). Monet arkiiset ristiriitatilanteet ovatkin tehneet maahanmuuttajista epävarmoja. Valitusten pelossa lapsia ei uskalleta päästää välttämättä edes oman kerrostalon pihalle leikkimään, sillä vääränlaisen käytöksen pelätään johtavan herkästi häätöön. Neljän seinän sisällä pysyttely voi olla helpompaa, mutta alituisen häätöuhkan alla eläminenkin on uuvuttavaa. Viranomaisia kohtaan tunnettu pelko on usein synnä siihen, että ei uskalleta kysyä neuvoa tai pyytää ongelmissa apua.

Oman pihan puuttuessa korostuu julkisten tilojen, kuten puistojen, merkitys ulkoilumahdollisuuksien tarjoajana (Tiilikainen 2003, 47) – jos niissä vaan uskalletaan liikkua. Kaupunkitilassa on myös muita kuin luontoon liittyviä tärkeitä oleilun paikkoja, esimerkiksi kahvilat, kerhotilat ja kirjastot. Maahanmuuttajat, jotka uuden lähiympäristön lisäksi pyrkivät tutustumaan uuteen

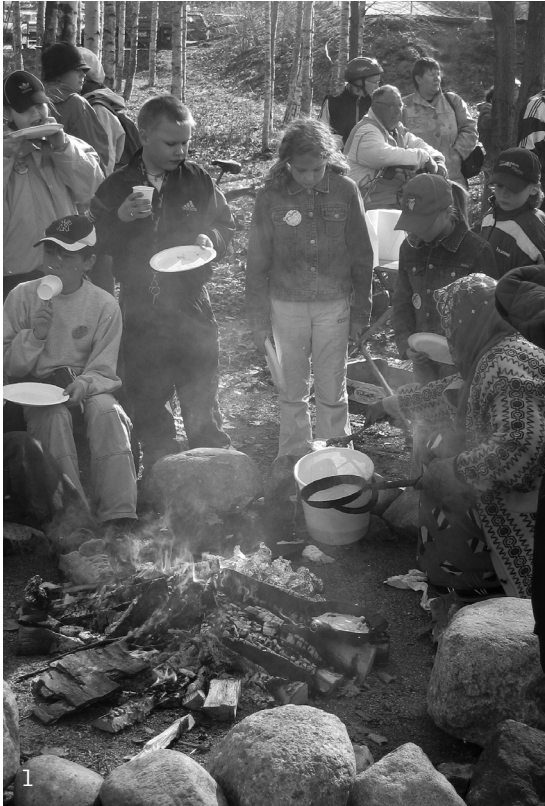
¹⁰ Muun muassa Suomen Pakolaisavun KOTILO-projektissa on tuotettu useilla kielillä materiaalia helpottamaan asumista ja siihen liittyviä kysymyksiä: www.pakolaisapu.fi/tietopankki/pakolaisavun_toiminta/kotilo/materiaalipankki/

kulttuuriin, kokevat tällaiset yhteiset tilat integroitumisen ja ylipäätään sopeutumisen kannalta välttämättömiksi (Eronen et al., 2002, 46, 102). Näissä paikoissa ei tavoitella välttämättä ihmisten kohtaamista, vaan monelle riittää, kun voi nähdä ja kuulla toimintaa ympärillään (Rinkinen 2004, 26). On keskeistä ymmärtää tällaisten yhteisten tilojen merkitys kotoutumisessa. Esimerkiksi viime aikoina runsaasti keskustelua herättänyt lähikirjastojen lakkauttaminen voi olla tässäkin mielessä hyvin lyhytnäköistä.

Mitä hiljaisten äänille tapahtui?

Maahanmuuttajien ja muiden hiljaisten ryhmien kanssa toimiminen Haku-tilassa tuotti käyttökelpoista tietoa ryhmistä, heidän liikkumistottumuksistaan ja konkreettisista pelon paikoistaan sekä ympäristön epäkohdista. Lisäksi saatiin menetelmäsuosituksia eri ryhmien osallistamiseen jatkossa. Suuri osa kertyneestä elämyksellisestä ja kokemuksellisesta ”hiljaisten tiedosta” (Rinkinen 2004, 5) liittyy yleensä ympäristön käyttämiseen ja kunnossapitoon. Monet tutkimusprojekteissa esiin tulleet pienet asiat saattoivatkin ensin vaikuttaa vähäpätöisiltä, mutta vähitellen kommentit alkoivat keskittyä tiettyihin paikkoihin ja niiden taustalta alkoi hahmottua laajempia suunnitteluongelmia. Osallistajan ammattitaitoa tarvitaan näkemään juuri pikkukommenttien taakse – mikä johduttaa mistäkin. Se auttaa kohdentamaan rajalliset resurssit oikeisiin asioihin.

Mikään ei ole niin turhauttavaa kuin osallistuminen vailla vaikuttavuutta: aanelosten sijaan tarvitaan kakkosnelosia. Elävä kaupunki -hankkeen periaatteena oli antaa mahdollisimman nopeasti konkreettisia vastauksia pienissä asioissa ja osoittaa siten osallistumisen merkitys. Maahanmuuttajien ja muiden hiljaisten ryhmien palautteen perusteella kohennettiin muun muassa ulkoiluraitteja, leikkipaikkoja, puistoja ja valaistusta sekä toimitettiin alueelle lisää penkkejä ja roskikseja asukkaiden osoittamiin paikkoihin. Päätäjille haluttiin osoittaa kokoontumispaikan ja monikulttuuritalon tai -tilan tarve valtaamalla ryteiköitynyt, ei-kenenkään-maaksi jäänyt rakentamaton tontti ja raitti lähiön keskustasta. ”Valtaus” toteutettiin monikulttuurisen juhlan merkeissä ja paikkaan rakennettiin myöhemmin asukas yhteistyössä suunniteltu puistoaukio ennakoimaan tulevaisuudessa mahdollisesti toteutettavaa kohtamispaikkaa ja kulttuuritaloa. Tämän kaltaisiin suurempiin kysymyksiin on pyritty vaikuttamaan pitkällä aikavälillä. Läheskään kaikki esiin tulleet asiat eivät siis olleet ratkaistavissa yksin kaavoituksen tai ympäristönsuunnittelun keinoin.

Kuva 1: Päätäjille haluttiin osoittaa kokoontumispaikan ja monikulttuuritalon tarve järjestämällä monikulttuurinen asukasjuhla ja tontinvaltaus lähion keskustassa. Tulien äärellä laitettiin pientä purtavaa, pidettiin juhlapuheita, tanssittiin ja musisoitiin. Monikulttuuritalo sanana herätti asukkaissa mielipiteitä puolesta ja vastaan, koska se käsitettiin vuoroin monietnisenä kokoontumistilana ja vuoroin eri kulttuurin alalajien harrastustiloina. Perimmäinen ajatus oli, että se palvelisi molempia tarkoituksia eikä ketään suljeta toiminnan ulkopuolelle. Monikulttuuritaloa ennakoiden alueelle on sittemmin rakennettu pieni puistoaukio. Kuva kirjoittajan.

Kuva 2: Monikulttuuriseen juhlaan osallistui hakunilalaisia vauvasta vaariin. Vallattava alue osoitettiin lippusiimalla, joka oli samalla näyttely lasten piirtämistä unelmapuistoista. Kuva kirjoittajan.

Kuva 3: Monet ympäristön pikku hankaluuksista ovat verrattain helposti ja pienellä taloudellisella panoksella korjattavissa. Tarttumalla niihin voidaan antaa signaali osallistumisen vaikuttavuudesta, vaikka suurempien kysymysten ratkominen olisi-kin vuosien prosessi. Hakunilassa nopeana vastauksena asukastoiveisiin järjestettiin mm. uusia levähdyspenkkejä ja roskiksia, korjattiin ja puhdistettiin heikkokuntoisia valaisimia sekä siivottiin puistometsiä. Kuva kirjoittajan.

Milloin ja kenen tulisi osallistaa?

Osallistuminen yhteisten asioiden hoitamiseen edellyttää kulttuuritaustasta riippumatta osallisuuden tunnetta. Tarvitaan sellaisia epävirallisia yhteisöjä ja verkostoja sekä tiloja, joissa kokemus arkisesta jäsenyydestä ja omasta paikasta voivat vahvistua (Sassi 2002, 71). Olisi toivottavaa luoda erilaisille maahanmuuttajille puitteita sellaisen alueellisen siten ja yhteisyyden tunteen kokeamiseen, joka lisää vastuuta elintilan turvallisuudesta, toimivuudesta ja hyvästä hoidosta. Hyödyntämällä kulttuurista tietoa toimintatavoista ja huomioimalla erilaisia näkemyksiä on ympäristösuunnittelulla ja kaavoituksella mahdollista edesauttaa kulttuurien kohtaamista ja siten maahanmuuttajien kotoutumista. Suunnittelulla ei tietenkään voi määrätä, kuinka ihmiset toimivat, mutta suunnittelussa voidaan huomioida muun muassa turvallisuudentunteeseen vaikuttavia seikkoja ja edistää sellaista paikkojen ja reittien kokonaisuutta, jossa osataan suunnistaa, uskalletaan liikkua ja voidaan kohdata (Rinkinen 2004, 30, 37, 71).

Osallistuminen ja vuorovaikutus kytketään yleensä käynnistyviin suunnitelmiin tai hankkeisiin. Olisi kuitenkin kiireellistä saada yleisemmin tietoa nykyisten, monikulttuurisiksi syntyneiden tai muuttuneiden alueiden asukkaiden ympäristö- ja tilakokemuksista tulevaisuuden suunnitteluratkaisujen pohjaksi. Niin uusilla kuin vanhoillakin maahanmuuttajavaltaisilla alueilla tarvittaisiin auditointia, eräänlaista ”käyttöönoton jälkeistä arviointia” (Post Occupancy Evaluation). Arvioinnissa olennaista olisi peilata alueilla asuvien maahanmuuttajaryhmien ja kantaväestön ympäristökokemuksia toisiinsa. Ne eivät ehkä eroa kovin paljon toisistaan, mutta olisi tärkeää tiedostaa, missä kokemuseroja on, sekä pohtia, mistä ne johtuvat ja mitä ne merkitsevät suunnittelun kannalta.

Osallistava auditointi olisi tärkeää toteuttaa eri toimialojen yhteistyönä, sillä asukkaiden arjessa virastojen keskinäinen työnjako ei hahmotu. Auditointi auttaisi määrittelemään ne kysymykset, jotka kumpuavat ympäristön onnistuneisuudesta tai toimimattomuudesta, ja ohjaamaan ne oikealle vastuutaholle ratkaistavaksi. Ohessa syntyisi väistämättä paljon muutakin kotouttamisen näkökulmasta eri toimialoja hyödyttävää tietoa, jota ei vielä edes osata kysyä. Määrävälein toistettavat arvioinnit auttaisivat sekä kohentamaan nykyisiä alueita kestäväällä tavalla että toteuttamaan tulevaisuudessa monietnisiä asukkaita paremmin huomioivia asuinalueita ja -ympäristöjä.

Lähteet

Aura, Seppo (1982). Huomispäivän kaupunki. Arkkitehtuuripsykologisia havaintoja rakennetun ympäristön ja ihmisen vuorovaikutuksesta. Rakennuskirja Oy. Helsinki.

Eronen, Anne & Luomala, Juha & Paju, Elina (2002). Metron tuomat. Itähelsinkiläisten kokemuksia hyvinvoinnistaan. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki.

Faehnle, Maija & Jokinen, Johanna & Karlin, Anni & Lyytimäki, Jari (2010). Kaupunkiluonto ja monikulttuurisuus – maahanmuuttajat luontoalueiden kokijoina ja käyttäjinä. Suomen ympäristö 1/2010, Suomen ympäristökeskus.

Helsingin Sanomat, pääkirjoitus 17.4.2010, ”Hiljaisille annettiin vihdoin puheenvuoro”.

Horelli, Liisa (1982). Ympäristöpsykologia. Prisma-tietokirjasto – Psykologia. Weilin+Göös. Espoo.

Kyttä, Marketta & Kaaja, Mirka (toim.) (2001). Vuorovaikutteisen suunnittelun ja ympäristön tutkimuksen metodipaketti. Teknillinen korkeakoulu, yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus YTK. Saatavissa verkkojulkaisuna www.hut.fi/Yksikot/YTK/koulutus/metodikortti/metodikortit.pdf.

Rinkinen, Kristiina (2004). Rivien väliin jäävät asukkaat. Hiljaisten ryhmien osallistaminen ympäristösuunnittelussa. Vantaan kaupunki, Viheralueyksikkö.

Sassi, Sinikka (2002). Kulttuurinen identiteetti ja osallisuus. Teoksessa Bäcklund et al. (toim.). Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa. Gaudeamus Oy. Helsinki.

Siira, Marja-Liisa (2002). Asumisen arki tuo kulttuurierot pintaan. Dialogi 4/2002, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen lehti.

Tiilikainen, Marja (2000). Somalinaiset ja maahanmuuton kokemukset. Teoksessa Liebkind Karmela (toim.). Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Gaudeamus. Helsinki.

Tiilikainen, Marja (2003). Arjen islam. Somalinaisten elämää Suomessa. Väitöskirja. Vastapaino, Tampere.

Turunen, Juha-Pekka, haastattelu 27.1.2010.

Virtanen, Hanna (2008). Somali- ja venäläistäustaisten asumistoiveet ja -valinnat pääkaupunkiseudulla. Yhteiskuntapolitiikka 73:6.

www.aluesarjat.fi

www.migri.fi

www.tilastokeskus.fi

Ginger Beer

Buy 6 Old Jamaican Ginger Beer
Get 1 Free

Maharaja
Afro&Asian Market

MAHARAJA AFRO&ASIAN MARKET
2000 W. BROAD ST. SUITE 100
ANN ARBOR MI 48106-1500
Tel: 734.769.1100 Fax: 734.769.1101
www.maharajamarket.com

**UUTISET !
NOW INTRODUCING !**

African Gold Card

A membership card for
our African brothers &
sisters which gives
you 10% discount.

For more information,
contact the cash
counter.

Maharaja Afro&Asian
Market

TUHKANEN JA YHDEN HUOKEEN TANSISALI
JAPANESE NIGHT sat 5.6.2010 klo 19

**Taiko-drummer
ICHIKURO**

dance, tea ceremony, shiatsu treatments
wild vegetable miso soup, sauna & jacuzzi

suunto 3, Helsinki, Bus 65
t: 100Raussisa@gmail.com
dance fee 15 €

杵太郎
杵太郎
杵太郎
杵太郎
杵太郎
杵太郎
杵太郎

Kätkös + S
6€

Assänääbil
Arabialaisen Kulttuurin Yhdistys

Assänääbil
Arabialaisen Kulttuurin Yhdistys

BALTIA ELINTAR

Ruokaa
Mausteita
Säilykkeitä

Ma-Pe 10-20
La 10-16
Su sulj.

Makeiset
Juomat
Jäätelö

